سہ ماہی

سرائیکی

بہاولپور

ہن تھی فریدا شاد دل موجھاں کوں نہ کر یاد دل
جھوکاں تھیسن آباد دل ڈیہاڑیں نہ وہسی ہک مٹی

قافلہ حجاز میں ایک حسین بھی نہیں

پیشکش ۔۔۔ مختار احمد پیرزادہ

" حضورِ اقدس صلی اللہ علیہ وسلم کی محبت کا تقاضا ہے کہ جو جو انھیں محبوب تھا ہم بھی انھیں چاہیں اور ان سے پیار کریں ۔ اگر ہم ایسا محسوس نہیں کرتے تو خود حضورِ پاکؐ سے ہماری محبت میں نقص ہے اور ہزار ہم محبِ رسولؐ ہونے کا دعویٰ کریں اگر یہ کیفیت نہیں ہے تو یہ حبِ رسولؐ محض ایک فریبِ نفس ہے ۔ "

(مولانا سید ابو بکر غزنوی)

حدیث شریف ۔۔۔ حسنؓ اور حسینؓ جنت کے نوجوانوں کے سردار ہیں (ترمذی)

" حضرت امام حسینؓ تاریخِ انسانیت کے ماتھے کا وہ جھومر ہیں جو آنے والی نسلوں کے لیے مشعلِ نور بن کر چمکتا ہے اور نسلِ انسانی حق و صداقت کی راہوں پر چلتی ہے ۔ امامِ عالی مقام نے اپنی ایمانی قوت سے باطل کی دیواروں کو مسمار کر دیا اور قرآنِ کریم کی تعلیمات و نظریات کی تبلیغ و اشاعت میں جو رکاوٹیں پیدا کی جارہی تھیں انھیں جان دے کر راستے سے ہٹا دیا اور اہلِ عالم کو بتا دیا کہ اسلام ملوکیت کا علمبردار یا حامی نہیں بلکہ سلطانیِ جمہور کا پیامبر اور محافظ ہے ۔

(کلیم اختر)

قافلۂ حجاز میں ایک حسینؓ بھی نہیں
گرچہ ہے تابدار ابھی گیسوئے دجلہ و فرات

بیاد :۔ سید نذیر علی شاہ (مرحوم)

سہ ماہی

سرائیکی

بہاولپور

ترجمان :۔ سرائیکی ادبی مجلس

جلد نمبر ۱۰ | اپریل، مئی، جون ۱۹۹۵ء | شمارہ نمبر ۲۴

قیمت فی پرچہ ۱۵ روپے
سالانہ ۶۰ روپے

مقام اشاعت :۔ جھوک سرائیکی بہاولپور

تندیر

سورۃ البقرہ \ ترجمہ ... سید دین محمد شاہ ۳

نعت شریف \ سلطان قادری (لودھراں) ۴

گالھ مہاڑ \ سید دین محمد شاہ ۵

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی محبوب رب العالمین \ مختار احمد پیرزادہ ۷

کلام فریدؒ (کافی) \ ترجمہ ... مولوی عزیز الرحمن مرحوم ۱۰

پاکستان دا محسن -- اساڈا صادق دوست \ تدوین، ابن حسن ۱۳

تکلف بر طرف (اردو) \ سید دین محمد شاہ ۱۶

پیغام \ بدر الاسلام ۱۹

علامہ اقبال تے اوندی فارسی شاعری \ محمد نواز انیس پیرزادہ ۲۰

سئیں شوکت ہاشمی دی نظم دا ویورا \ ڈاکٹر نصر اللہ خاں ناصر ۲۸

غزل \ صاحبزادہ ریاض رحمانی ۳۵

سرائیکی غزل دا نمائندہ شاعر -- ریاض رحمانی \ محمد اسلم میتلا ۳۶

لکھ یاترا \ صابر چشتی ۳۹

ساول \ ارشاد متین ۴۱

کجھ گالھیں شاعری بارے \ ارشاد تونسوی ۴۳

خواجہ غلام فرید \ شفیق الماس (لودھراں) ۵۰

سیت دے رودھے \ عبدالباسط بھٹی ۵۳

محمد بخش نوروز دی شاعری \ فدائے اطہر ۵۸

SARAIKI ۶۳

سید دین محمد شاہ ایڈیٹر و پبلشر نے جھوک سرائیکی بہاولپور سے شائع کیا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

البقرہ

The Cow

الذین ینقضون عھداللہ من بعد میثاقہ ویقطعون ما امراللہ بہ ان یوصل و یفسدون فی الارض۔اولئک ھم الخسرون ٥ (٢٧)

جیڑھے اللہ نال پکا اقرار کرن دے بعد پھر ویندن اتے جیڑھے کم (رشتہ قرابت) دے جڑے رکھن دا اللہ نے حکم ڈتے اوندی پرواہ نی کریندے ، اتے زمین تے فساد کریندن ، اوہے لوک نقصان چیین ۔

Who break the covenant of Allah after its confirmation and cut asuder what Allah has ordered to be joined, and make mischief in the land, these it is that , are the losers.

نعت شریف

سلطان قادری (لودھراں)

مدنی مٹھا سوہنا عربی دلارا
ایہا شوق دل وچ ڈیکھاں مدینہ
رب تیڈا ماہی توں رب دا ہیں پیارا
توں محبوب رب دا تیڈی شان اعلیٰ
تیڈے کیتے ڈول جگ ایہ بنیا ہے سارا
ہک وار سڈگن میکوں اپنے در تے
بدل ونجے میڈی وی قسمت دا تارا
تیڈیاں خود صلاتاں خدا بیٹھا پڑھدے

چن وی نیندا ہے تیڈا اشارا
ازل توں ابد تک توں سلطان سوہنا
تیڈے باجھ کہیں دا نی تھیندا گزارا

اساں کوں ہے بس تیڑے در دا سہارا
جتھاں تیڈی رحمت دا بھریا خزینہ

تیڈے در تے آ گئی میں بن تے سوالی

مراں تیڈے در دی زیارت میں کر تے

تیکوں پچھ تے سورج وی لہندے تے چڑھدے

ہے اعلیٰ تے ارفع تیڈی شان سوہنا
اسا کوں ہے بس تیڈے در دا سہارا

گالھ مہاڑ

= = = = = = = = 0 = = = = = = = =

سید دین محمد شاہ

چھوٹے لا اساں شیدن کھیڈدے ہاسے ۔ زمین تے ست خانے بنا تے ہک پھکری گول چا کیتی ، شیدن بن گئی ۔ ہک جنگھ تے ٹپن والی ایں کھیڈ وچ پہل ، ڈوجھ ، ترتکھ دے برابر خانے تے اوندے بعد نانی ۔ نانی دا خانہ اتنا چھوٹا ہوندا ہا جو شیدن مشکل نال ویندی ہئی ۔ لکیر تے شیدن آونجے تاں واری ختم ۔ جے شیدن ٹھیک پے وی ونجے تا پیر نال کڈھن مشکل ۔ اونوے وی شیدن نانی وچ چلی ونجے تاں واری گل پل ۔ ہیں گالھوں اکھیندے ہاسے ۔ نانی ہل ہل دے پکوڑے کھوسیی ، ...... اوندے بعد ٹاپو ، گھڑا گھڑاپو ، تے ول دولن دریا ٹپناں پوندا ہا ۔

اساڈے زمانے دے بعد وقت بدلیا تاں شیدن دے خانے وی بدل گئے ۔ اوندے بول وی بدل گئے ۔ سدھے سدھے خانیاں دی جا تے اڑنگ بڑنگ خانے آگئے ۔ نانی دے ہل ہل پکوڑیاں دی بجائے ، آئی ایم نو ، (I am no) آگیا ۔ سچہ نی جو آکھن والے یا آکھن والی دا مطلب کیا ہوندے تے سمجھن والے کیا سمجھدن ۔ پر ایویں معلوم تھیندے جو بحیثیت صدر ، سرائیکی ادبی مجلس ، تے بحیثیت مدیر سہ ماہی "سرائیکی" اساں I am no کر ڈتے گئے ہیں ۔

ہک ڈاکٹر صاحب دا اکھن ہے جو اے مدیر ۱۰ روپے مہینہ چندہ رکنیت پریس کلب کیوں گھندے ؟

مدیر ایں رعایت دا مستحق ہنیں - ایندے اتے ایہو احسان تھوڑا ہے جو اساں ایکوں، مدیر، بنا ڈتے ر ایں شخص دی شہر وچ ساری ٹور اساڈے ہیں اعزاز دے طفیلوں اے!

چھوٹے ڈاکٹر صاحب نے صدر دی تحریری جواب طلبی ایں کیتی ---

١ - اخبارات کے بل سمجھ سے بالاتر ہیں کہ آخر ان کی دفتر کو کیا ضرورت ہے - اور اگر یہ گھر کا بل ہے تو دفتر اسے کیوں ادا کرے -

٢ - ٹیلی فون کے بل ہر ماہ کس سلسلے میں آرہے ہیں - اور اگر دفتری کالوں کے لیے ہے تو کس کی منظوری سے ایسا ہو رہا ہے ؟

نہ تاں وڈا ڈاکدار تے نہ چھوٹا ڈاکدار اے اعتراض فریندے جو مجلس دی آمدنی ہک ہزار روپیہ سالانہ ہوندی ہئی - اے "کس کی منظوری سے "ہک لکھ روپیہ سالانہ کرا ڈتی گئی ہے ؟ جھوک دیاں کچیاں کندھاں ہن، سراں دے بوٹے ---کتے روڑدے ہن - ڈوجھے ترجھے مہینے ہک ڈیہنوار دفتر دا در کھلدا ہا - اے "کس کی منظوری سے" سبزہ تے شادابی آئی! معیاری کتاباں تے سہ ماہی رسالہ چھپدا پئے - دفتر روزانہ کھلدے ..... جشن منیندے پئن - وزراء، کمشنر ہوراں تے دانشوراں دی تواضع تھیندی اے - مجلس دا وقار اچا تھئے -

I am no سہی پر معمولی چھنڈک پھوک نال مجلس کوں اساں اسلام آباد، لاہور، کراچی، کوئٹہ تے سارے وسیب وچ نیک نامی نال متعارف کر ڈتے - "کس کی منظوری سے ایسا ہو رہا ہے!"

پریس کلب دا چندہ، ٹیلی فون بل تے اخبار دی شکل وچ دفتری مراعات اوں صدر تے مدیر کیتے جیڑھا کلرکی وی کرے تے چپراس گیری وی، سب ملا تے ٣٠٠ روپیہ ماہانہ دے برابر اعزازیہ ناقابل برداشت ہے! نومبر ٩٥ء انتخابات دا مہینہ ہے - ڈیکھ گھنسوں گابے کیویں بل وہندن!

؟

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی محبوب رب العالمین

مختار احمد پیرزادہ

جتنے رسالے تے کتاباں لکھن والے محنتاں کر تے چھپویندے ہن تے اہناں رسالاں تے کتاباں دی ہک تاریخ مرتب تھی ویندی ہے ۔ اہناں تحریراں کونوں ہر آون والے زمانے دا علم دا ذوق شوق رکھن والا بندہ فائدہ حاصل کریندا ہے ۔ تے ایں طریقے دے نال ہک علم دے ڈیوے وچوں بیا علم دا ڈیوا بلدا رہندا ہے ۔ ہیں علم دے سوجھلے کوں دانشور ادب آہدے ہن ۔

ادب دی تعریف کیا ہے ؟ اساں تاں اپنیں آقا حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے فرمان ذیشان کوں جاندے ہیں ۔ حضور پاک نے فرمایا:

الھم انی اعوذبک من علم لا ینفع

"اے اللہ میں اوں علم کونوں تیڈی پناہ منگدا ہاں جیڑھا علم نفع نہ ڈیوے ۔"

علم کونوں نفع دی مراد انسان دی چنگائی، اوندے اخلاق کوں سنوارا اور اللہ دے احکامات دے مطابق زندگی گزارا ہے ۔ نفع کونوں دنیا دی حرص تے اخلاق خراب تھیون دے طریقے ہنیں ۔

عقل حکمت سے ہو بے بہرہ تو آشوب و فساد
علم اخلاق سے عاری ہو تو آزار و سزا

ایں حقیقت کوں دلوں تسلیم کر گھنن دے بعد علم تے ادب دا پیاسا اسلاف سالفین دی زندگی

دے حالات، معمولات، فرمودات کوں تلاش کرݨ دی طرف رجوع کریندا ہے۔

اساں اج اپنیں علم دی پیاس کوں بھجاون واسطے بہاولپور دی علم و ادب دے نال مہکدی ہوئی سرزمین دی اوں شخصیت دی طرف رجوع کریندے ہیں جنہاں دا برکت والا ناں "نور محمد مہاروی" ہا۔ آپ حضرت رحمۃ اللہ علیہ بہاولپور دے تے پنجاب دے بہوں سارے ولی اللہ کرام دے سردار ہن۔ آپ کوں حضرت مولانا فخرالدین دہلوی دے خلیفہ اعظم ہووݨ دا شرف حاصل ہا۔ آپ دے معرفت دے درجات شاناں والے ہن۔ سارے ولی اللہ کرام نے آپ کوں قبلہ عالم دا لقب ڈے تے اہناں دی عظمت کوں مناں۔ آپ دا دربار عالیہ چشتیاں منڈی دے شمال وچ پرانی چشتیاں دے وچ جلوہ افروز ہے۔ آپ دا عرس ہر سال یکم ذوالحج شریف کنوں ترے ذوالحج تک تھیندا ہے۔ ایں عرس مبارک وچ اللہ دے بہوں نیک بندے شرکت کریندے ہن تے حضرت قبلہ عالم دی روحانی فیوض و برکات کنوں فیض یاب تھیندے ہیں۔ حفظ قرآن پاک دے بعد خواجہ نور محمد مہاروی نے مختلف مقامات دا سفر کر تے دینی علوم حاصل کیتے۔ علم حاصل کرݨ دے واسطے آپ ڈیرہ غازی خاں، لاہور تے وت دہلی وچ پہنچے

آپ دینی علوم حاصل کرݨ دے نال نال مرشد کامل دی سیک وچ بہوں بے چین رہندے ہن۔ محبوب دے نال ملاقات دا ویلا جیویں جیویں قریب آندا گیا آپ دے دل دی تڑپ ودھدی گئی۔۔۔

وعدۂ وصل چوں رسد نزدیک
آتشِ شوق تیز تر گردد

روحانی کشش دی حکمت اج دے مادی دور وچ کون سمجھ سگدا ہے۔ خواجہ نور محمد رحمۃ اللہ علیہ دی طلب صادق نے محبوب کو ملوا ڈتا۔ حضرت مولانا فخرالدین اورنگ آباد توں سفر اختیار کر تے دہلی آگئے تے فخر جہاں سائیں نے نور محمد کوں قبلہ عالم بنا ڈتا۔

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی دے ہک خادم نے عرض کیتا "میں ہک خواب ڈٹھا ہے اوندی تعبیر تاں فرماؤ!" آپ نے ایہ شعر پڑھا:

نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیثِ خواب گویم
چو غلام آفتابم ہمہ زِ آفتاب گویم

ترجمہ ۔۔۔ میں نہ رات ہاں تے نہ میں رات دا پرستار ہاں ۔ نہ میں خواباں دیاں گالھیں کریندا وداہاں ۔ میں تاں عالم معرفت دے آفتاب دا غلام ہاں ۔ ہیں واسطے آفتاب دیاں گالھیں کریندا ہاں ۔

آپ دا وصال ۳ ذی الحجہ ۱۲۰۵ھ کوں تھیا ۔ حضرت خواجہ خدا بخش رحمۃ اللہ علیہ خیرپوری ثم ملتانی نے آپ دی نماز جنازہ پڑھائی ۔

نواب غازی الدین خاں نے تاریخ وفات لکھی ۔۔۔

حیف واویلا جہاں بے نور گشت

۱۲۰۵ھ

حضرت خواجہ نور محمد مہاروی دے اعلیٰ نسب خاندان وچ حضرت خواجہ امام بخش مہاروی بہوں عالم تے فاضل بزرگ گزرے ہن ۔ حضرت خواجہ امام بخش نے علم دا فیض پھیلایا ۔ اہناں نے پنج کتاباں لکھیاں ۔ علم دا ذوق رکھن والے اج وی اہناں کتاباں کوں پڑھ تے بہوں فیض حاصل کر سگدے ہیں ۔۔

۱ ۔ گلشن اسرار
۲ ۔ مخزن چشت
۳ ۔ مکتوبات
۴ ۔ پنج گنج
۵ ۔ دیوانِ عاجز

چودھری عبدالمجید

سابق ایم پی اے و سابق میئر بہاولپور
کی طرف سے جشن فرید کے موقع پر
سرائیکی ادبی مجلس
کو گرانقدر عطیہ سے نوازنے پر جملہ اراکین سرائیکی ادبی مجلس ان کا شکریہ ادا کرتے ہیں ۔ (ادارہ)

*

کلام فرید (کافی) ترجمہ: علامہ محمد عزیز الرحمن مرحو

پیشکش۔۔۔سید دین محمد شا

سرائیکی	اردو
تیڈے نیناں تیر چلایا	(اے محبوب) تیری آنکھوں نے تیر چلائے اور
تیڈیاں رمزاں شور مچایا	تیرے اشاروں نے شور برپا کر دیا۔

.....*.....

سرائیکی	اردو
الست ہزار مرایا	ہزاروں مست اور لاکھوں عاشق مر کر
لکھ عاشق مار گنوایا	گنوا دئے۔

.....*.....

سرائیکی	اردو
ابراہیم اڑاہ اڑایو	ابراہیم علیہ السلام نے تیری محبت کا
بار برہوں سر چایا	جو بوجھ سر پر اٹھایا تو تو نے اسے (نمرود کی) آگ میں جھونک دیا۔

.....*.....

سرائیکی	اردو
صابر دے تن کیڑے نکھے	صابر ایوب علیہ السلام کے بدن میں کیڑے
موسیٰ طور جلایا	ڈال دئے اور حضرت موسیٰ علیہ السلام کو (جلوے کی خاطر) طور کی طرف لے گیا اور وہ پہاڑ جلا دیا

.....*.....

سرائیکی	اردو
زکریا کلوٹر چرایو	حضرت زکریا علیہ السلام کو تو نے آرے
یحییٰ کھوٹ کوھایا	سے چرا دیا اور حضرت یحییٰ علیہ السلام کو عروج شباب میں قتل کرا دیا۔

.....*.....

ونس پیٹ مچھی دے پایو
نوح طوفان لڑہایا

حضرت یونس علیہ السلام کو مچھلی کے پیٹ میں ڈالا اور نوح علیہ السلام کو طوفان کی آزمائش میں ڈالا۔

.....*.....

شاہ حسن کوں شہر مدینے
زہر دا جام پلایا

امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ کو مدینے میں زہر کا پیالہ پلایا گیا۔

.....*.....

ربلا وچ تیغ چلایا
ڈہا کیس کرایا

کربلا میں تلوار چلا کر ایک بہت بڑا حادثہ برپا کرایا گیا

.....*.....

مس الحق دی کھل لہوایو
سرمد سر کپوایا

شمس الحق کی چمڑی اتروائی گئی اور سرمد شہید کا سر کاٹا گیا

.....*.....

شاہ منصور چڑھایو سولی
ستی سانگ رسایا

حسین بن منصور حلاج کو دار پر چڑھا کر مستی کا سوانگ رچایا گیا۔

.....*.....

مجنوں کارن لیلیٰ ہو کر
و سو ناز ڈکھایا

مجنوں کی خاطر لیلیٰ کے بھیس میں سو سو طرح کے ناز دکھائے۔

.....*.....

خسرو تے فرہاد دی خاطر
شیریں نام دھرایا

خسرو اور فرہاد کی خاطر شیریں نے اپنا نام رکھالیا۔

.....*.....۱۲

درد دا بار اٹھایا ہر ہک	ہر ایک نے درد (محبت) کا بوجھ
اپنا وقت نبھایا	اٹھا کر اپنا وقت کاٹا (بسر کیا)

.....*.....

کر قربان فرید سر اپنا	اے فرید تو اپنا سر قربان کر
تیڈا وارا آیا	(کیونکہ) اب تیری ہی باری ہے۔

.....*.....

*

محکمہ اطلاعات و ثقافت

دے تعاون دا

بہوں بہوں شکریہ

سرائیکی ادبی مجلس۔بہاولپور

پاکستان دا محسن --- اساڈا صادق دوست

تدوین --- ابن حسن

اعلیٰ حضرت صادق محمد خاں عباسی ۲۴ مئی کوں اللہ کوں پیارے تھی گئے ہا۔ مرحوم نواب صادق محمد خاں سابق ریاست بہاولپور وچ وسن والی تمام رعیت دے برابر دے تے سچے دوست تے غمخوار ہن۔

اعلیٰ حضرت دی برسی دے موقعے تے بہاولپور دی علمی ادبی اور صحافتی عظمتاں تے شاناں دے امین علامہ منظور احمد رحمت مدیر ہفت روزہ "مدینہ" نے اعلیٰ حضرت دی یاد وچ جو کجھ لکھا ہے او سونے دے حرفاں نال تاریخ وچ لکھا ویسی ---

"اے صادق محمد عباسی! تیڈا ناں تیڈی بادشاہی دا زمانہ، تیڈیاں قربانیاں، تیڈے وڈیاں شاناں والے کارنامے، تیڈی عوام نال سچی دوستی، تیڈا رعیت دے نال خلوص تے سب توں آخر وچ تیڈی پاکستان دے نال وفا، محبت ہمیشہ تاریخ دا حصہ رہسی۔"

(ہفت روزہ "مدینہ" ۲۴ جولائی ۱۹۹۵ء\ سرائیکی ترجمہ)

آؤ ہن اعلیٰ حضرت دی اپنی آواز وچ سنڑوں۔ جنہاں لوکاں دے دلاں وچ اج وی صادق دوست دی محبت موجود ہے او اعلیٰ حضرت دی آواز کوں ہواواں وچ فضاواں وچ گونجدا ہویا اج وی سن گھنسن

اعلیٰ حضرت دا ۳۰ اکتوبر ۱۹۵۵ دا خطاب

"اگر میڈے دورِ حکومت وچ تساں لوکاں کوں کوئی تکلیف تھئی ہووے تاں تساں میکوں معاف کرڈوائے۔ میں اللہ کونوں وی معافی دا خواستگار ہاں۔

تساں لوکاں کونوں میڈی محبت دا مطالبہ اے ہے جیڑھی وفاداری نال تساں میڈی اطاعت کیتی ہے ہوں وفاداری تے عقیدت نال حکومتِ پاکستان دی اطاعت کرائے۔ ہن اساں ہک قوم ہیں اور

اساڈے سارے فائدے سانجھے ہن ۔"

علامہ رحمت اللہ ارشد ---۲۹ ستمبر ۱۹۶۹ --انٹرویو چٹان

بہاولپور کوں مغربی پاکستان وچ شامل (ضم) کریندے ویلے صادق محمد خاں عباسی مرحوم دی قربانی دی کہانی --- " وزیر اعظم محمد علی بوگرہ دے کمرے وچ تمام والیان ریاست، گورنر جنرل غلام محمد ملک اور ارکان کابینہ موجود ہا ۔ میں (نواب صاحب) نے صرف اتنا آکھا، ریاست دے ترہی لکھ عوام میڈے زر خرید غلام نہیں ہن ۔ میں اہناں دا امین تے کسٹوڈین ہاں ۔ اگر تساں میکوں ایں گالھ دا یقین ڈواؤ کہ تساں میں کونوں زیادہ بہتر کسٹوڈین ثابت تھیسو تاں میں ایں امانت کونوں دستبردار تھیون واسطے تیار ہاں ۔"

محمد علی بوگرہ دا جواب

"یور ہائی نس اساں نہ صرف بہتر امین ثابت تھیسوں بلکہ بہاولپور دے عوام نال اساں ترجیحی سلوک دی کریسوں ۔"

(تحقیق محمد عبدالمجید پیرزادہ مرحوم ۔ چیف ایڈیٹر ماہنامہ "گامزن" ۔ بہاولپور --- مضمون بہاولپور کی محرومیوں کی افسوسناک داستان -- مارچ ۱۹۹۱)

ہِک سوال ؟

اساڈے صادق دوست نال جیڑھا وعدہ کیتا گیا ہا کیا او وعدہ پورا کیتا گیا ہے ؟ اعلیٰ حضرت صادق

دوست سائیں! بہاولپور دا کوئی والی وارث نہیں رہ گیا۔

صادق دوست سائیں دی مونجھی مونجھی اواز آندی ہے۔۔

چمن کو اس لیے مالی نے خوں سے سینچا تھا
کہ اس کی اپنی نگاہیں بہار کو ترسیں

(شعر۔۔امیر شریعت سید عطاء اللہ شاہ بخاری)

مینجنگ ڈائریکٹر
چولستان ڈیولپمنٹ اتھارٹی
میاں بشیر احمد
نے جشن فرید ۱۹۹۵ دے موقع تے
خطیر عطیہ عنایت کیتا
اساں انہاں دے بہوں شکر گزار ہیں

سرائیکی ادبی مجلس۔بہاولپور

تکلف برطرف

١

سید دین محمد شاہ

: * : * : * : * : * : * : * : * : * : * : * :

استاد صاحب سبق پڑھا رہے تھے ۔ انہوں نے جماعت کو "موسلا دھار" کے آسان معنی سمجھائے ۔ "موسلا دھار کا مطلب ہے تیز تیز، یعنی رفتار سے" اور پھر انہوں نے ایک ہونہار بچے سے کہا، "بیٹا اس لفظ کو اپنے جملے میں کسطرح استعمال کرو گے ۔ شاباش، کوشش کرو" ۔ طالب علم نے کچھ سوچ کر کہا" میرا کتا بہت موسلا دھار دوڑتا ہے ۔"

آہ، زندگی کی رفتار کتنی تیز جا رہی ہے؟ یہ رفتار شاید طالب علم کے کتے سے بھی زیادہ موسلا دھار ہو چکی ہے ۔ آپ نے دیکھا نہیں کہ ٹماٹر کا بھاؤ سیب کے برابر ہو گیا ہے اس طرح دال نے گوشت کو مات دے دی ہے ۔ ہم لاکھ کوشش کریں کہ وقت کے ساتھ چلیں مگر نہیں ۔ ہم وقت کی گرد کو بھی نہیں پہنچ سکتے ۔

وقت کی گرد تو نہیں ہوتی، مگر سوچنے کی بات یہ ہے کہ محاورے جنم کیسے لیتے ہیں؟ کوئی تیز رفتار چیز گزرے تو دھول تو اٹھتی ہے ۔ اور تیز رفتار چیز کی دھول بھی تیز رفتار ہوتی ہے ۔ واقعی ایسی دھول کو پہنچنا بہت مشکل ہے ۔ ہونہار طالب علم نے جس طرح لفظ کو جملے میں استعمال کر کے اس کا مفہوم سمجھایا ہم بھی اس محاورے کا استعمال یوں سمجھاتے ہیں کہ ۔۔۔ محترم صدر مملکت، جناب سردار فاروق احمد خاں لغاری صاحب ہر ماہ چوٹی

زیریں کا دورہ فرماتے ہیں ۔ وہاں ان کے پہنچنے سے پہلے علاقے کی بہتر سے بہتر صفائی ، بہتر سے بہتر مرمت ہو جاتی ہوگی ۔ عوام کے اچھے کام سنور جاتے ہونگے ۔ رہی سہی کسر کھلی کچہری میں نکلتی ہوگی ۔ مختلف وفود کی ملاقاتیں ، مستحقین میں امدادی چیکوں کی تقسیم ، کہیں مالکانہ حقوق ۔۔۔۔۔ کارخانے ، کالجوں کے وجود میں آنے سے پہلے ان کے افتتاح ، افتتاح سے پہلے سنگ بنیاد ، سنگ بنیاد سے پہلے تالیاں ، تالیوں سے پہلے دعائے خیر ، اور دعائے خیر سے پہلے ۔۔۔۔۔۔ خیر ، چھوڑیئے ۔

بات محاورے کی ہو رہی تھی کہ " گرد کو پہنچنا (یا نہ پہنچنا) ۔ " محاورے کا افتتاح کس نے کیا ہو گا ؟ ہم بہت چھوٹے سے اور مختصر آدمی ہیں ۔ ہم تو بس اتنا سمجھتے ہیں کہ بہاولپور کے عوام صدر صاحب کی گرد کو بھی نہیں پہنچ سکتے ۔ حالانکہ انہیں بہاولپور میں بھی قدم رنجہ فرمانا چاہیئے ۔ ہم بھی " مستحقین " میں سے ہیں ۔ یہاں معذور افراد بھی ، ہر قسم ، بکثرت دستیاب ہیں ۔ مگر آج تک کسی کو اسلام آباد نہیں بلایا گیا ۔ دس دس ہزار روپے کی چیکوں کی وصولی رد کرنے کی گستاخی کا ہمیں تصور تک نہیں ۔ گلیاں بازار ہمارے ہاں بھی ٹوٹ پھوٹ کا شکار ہو سکتے ہیں ۔ نئے کالج نہ سہی ، موجودہ کالجوں میں " سرائیکی " مضمون کی تدریس شروع ہو جائے تو ہم موجوہ سرکار ، سرکاری جماعت ، جماعت کے جیالوں کے بال بچوں کو دعائیں دیں گے ۔ ڈیرہ والے ہمارے " تل وطنی " ہیں ، بھائی ہیں ہمیں وہاں کی ترقی اور خوشحالی کا سن کر بہت خوشی ہوتی ہے ۔ مگر یہ حقیقت اپنی جگہ پر ہے کہ ہم اپنے بھائیوں کی خوش بختی کی گرد کو بھی نہیں پہنچ سکتے ۔

دوسروں پر اعتراض کرنے کی بجائے ہم اپنے گریبان میں کیوں نہ جھانکیں کہ گزشتہ سہ ماہی میں موسم بہار تھا ، اور اس موسم میں ہمارے ہاں ۸۵ء سے ہر سال " جشن بہاراں " منعقد ہوتا تھا ۔ غریب کی جوانی کی طرح بہار بھی مختصر ہوتی ہے ۔ پھر اس مختصر بہار کو بھی نظر لگ گئی ۔ اس لئے ہمارے مہربانوں نے فیصلہ کیا کہ جشن بہاراں کی بجائے " جشن فرید " منایا جائے ۔ ہم خدمت تو کر سکتے ہیں مگر ذہنی انتشار میں کام نہیں کر سکتے ۔ جشن کے بارے میں جب نزاع کی صورت پیدا ہونے لگی ، ہم ہی پیچھے ہٹ گئے تاکہ

ٹکراؤ اور کشیدگی کی وجہ سے مجلس کو کوئی نقصان نہ پہنچے۔

ہمیں بنیاد پرست سمجھ لیں یا دقیانوس، ہمیں بہار سے دلی لگاؤ ہے۔ موسم بہار سے ہماری وابستگی کا عالم یہ ہے کہ اگر کوئی ہم سے ہماری عمر کے بارے میں سوال کرتا ہے تو ہم کہتے ہیں، اماں، ہم نے ۷۰ بہاریں ہی تو دیکھی ہیں۔ بس ہماری اسی بات سے " مہربان " چڑتے ہیں۔ دراصل انہیں ڈر ہے کہ کہیں سنچری اپ نہ ہو جائے۔ ان کی سوچ یہ بھی ہے کہ آندھیاں اور سیلاب بھی تو ملک میں ہر سال آتے ہیں، اور باقاعدگی کے ساتھ، تو ہم اپنی عمر کی گنتی طوفانوں یا سیلابوں کے حوالے سے کیوں نہیں ناپتے۔ بات کچھ ہی ہو۔ ہم ضعیف ضرور ہیں، بے شک ہماری عمر کی الٹی گنتی Count Down شروع ہے۔ تاہم ہمیں کوئی بہار سے الگ نہیں کر سکتا۔ اس لئے ہم " جشن " سے الگ ہو جانے ہی میں عافیت سمجھتے ہیں۔ عزت سادات کا مسئلہ ہے!

جہاں عمر کا حوالہ آئے اور سیلاب کا ذکر بھی ہو تو حضرت نوح علیہ السلام ضرور یاد آتے ہیں۔ سنا ہے کہ حضرت نوح کے زمانے میں لوگوں کی عمریں بہت لمبی ہوتی تھیں۔ ایک اوسط درجے کا فرد ہزار برس تک کھینچ جاتا تھا۔ آپ یوں سمجھیں کہ آج کل کی طبعی عمر کے برابر تک تو حضرت نوح علیہ السلام کے جیالے نپل چوستے رہتے ہونگے۔

ان کے نپل سے ہمیں اپنا بچپن یاد آیا۔ اور یہ کوئی برائی نہیں۔ " بری بات " تو یہ ہے کہ ہمارے پاس اپنے بدخواہوں کے لئے بھی خیر خواہی کے سوا کچھ نہیں اور وہ ہماری اس کمزوری کو بھانپ گئے ہیں، اور کافی عرصہ سے

۔۔۔ کتواں سال اے، تے اہیو حال اے

❀

گورمنٹ آف دی پنجاب
انفارمیشن، کلچر اینڈ یوتھ افیئرز
ڈیپارٹمنٹ
سیکریٹری

پیغام

یہ جان کر بے انتہا مسرت ہوئی ہے کہ سرائیکی ادبی مجلس بہاول پور لسانی تفرقہ بازی یا علاقائی منافرت سے بالاتر، غیر سیاسی ادارے کی حیثیت سے ادب و ثقافت کی خدمت کر رہی ہے۔

ہر خطے کا اپنا حسب ہوتا ہے، اور وسیع سرائیکی خطے کی تہذیب اور مزاج سے دیگر علاقوں کو متعارف کرانے کے لئے مجلس نے جس طرح ذمہ داری سنبھالی ہے وہ مبارکباد کی مستحق ہے۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور سے ایم اے سرائیکی کورس کے اجراء اور لاہور ٹی وی اسٹیشن سے ہفتہ وار سرائیکی نشریات مجلس کی موثر کارکردگی کی اعلیٰ مثال ہے۔

یہ حقیقت ہے کہ علاقائی سطح پر مقامی زبان، ادب کے فروغ سے ملکی سطح پر قومی زبان و ادب کو تقویت ملتی ہے۔ قومی تصور کے اس نیک مقصد کے حصول کے لئے سید دین محمد شاہ، صدر سرائیکی ادبی مجلس کی مساعی قابل ستائش ہیں۔

مخلص

دستخط

(بدرالاسلام)

سید دین محمد شاہ،
صدر سرائیکی ادبی مجلس،
بہاولپور۔

علامہ اقبال تے اوندی فارسی شاعری

محمد نواز انیس پیرزادہ

حتی یعنی اوڑکی زندگی دے نظام کو بھوں کھول تے بیان کرن کیتے علامہ اقبال نے اپنے واسطے جیڑھی راہ چن گدی ہے تے او فارسی شاعری دی راہ ہے ۔ اصل گالھ اے ہے جو عربی دے بعد جیڑھی پختہ تے وسیع زبان ہے او فارسی زبان ہے ۔ اساڈے وڈے تے بزرگاں نے علمی تحقیق تے ادبی ودھاوے تے ارتقادی جیڑھی وی کوشش کیتی تے جیویں ہتھ پیر مارے ہن او پہلے عربی زبان وچ ہن تے بعد وچ اے سب کجھ ، اے اساڈا سارا علمی سرمایہ ، ادبی تے ثقافتی ورثہ فارسی وچ ہے ۔

اساڈی تاریخ ایں گالھ دی تاں گواہ ہے جو اسلام دے آونجن دے بعد علم ، اخلاق تے ادب دے میدان وچ جتنا وی ودھاوا تھیا ، جتنے اضافے تھے ، جتنی جدت آئی ، جیڑھیاں وی نویاں تے اچھوتیاں گالھیں تھیاں او سب دیاں سب عربی فارسی دا سوہنپ ہن ۔ انہاں سارے اضافاں تے ترقیاں کوں عباسیاں دے دور حکومت وچ اٹھاں دے اٹھ کتاباں دے لڈیندے ہن ۔ ابوالہزیل سنویں تے ابن سینا ورگے دانشور تے سوچاں دی نویاں راہاں کھولن والے لوگ ہن ۔ کلھے ابوالہزیل دیاں کتاباں دا ستر اٹھ لڈیندے ہن ۔ اے سارا علمی سرمایہ تے مال متاع مغرب نے اپنی انگریزی زبان وچ ترجمہ کرگدا ہا

تے ول ایندے اتے اپنیں تحقیق دی عمارت تعمیر کیتی تے او اہناں ایراں تے اج ترقی کریندے ہوئے خلاواں تے فضاواں وچ ونج پجا ہے - اقبال ادھا ہے --

نقش قرآں تا دریں عالم
نشست

نقش ہائے کاہن و پاپا شکست

اقبال دے مطابق اے حقیقت ایں تھی جو جیڑھے ویلے ہی قرآن دی تعلیمات دے نقوش ایں کرہ ارض اتے روشنی بن تے چمکے تاں ول ایں سارے چمکار دے حسن تے کشش وچ کاہن تے بے وڈے وڈے سوچن والیاں دیاں سوچاں ایں لک گیاں تے ایں مٹ گیاں تے ول اہناں دا کتھئیں کوئی نشان تے سہ نہ ملدا ہا -

ایں سارے چمکار تے اہناں ساریاں روشنیاں دا مالک مردِ مومن ہا ، بندہ مومن - !! او بندہ مومن جیڑھا اپنیں رب کوں رب جان تے ، رب سمجھ تے ، رب سونجانتے ، ایں رب کوں پاک تے بے مثال حقیقت سمجھ تے ایں اوچی تے سب توں وڈی حقیقت دے سامنے سجدے وچ پیا رہندا ہا تے ول ایں شاناں والے رب دی شان تے دھاک اے ہے جو ول ہر شے فنا نظر آندی ہے - ایں پاک تے الوہی حقیقت دے سامنڑیں بیا ہر وجود مٹ دا معلوم تھیندا ہا -

ڈیکھو ول اے ہیں منظر کوں اقبال فارسی وچ ایں پیش کر ڈکھایا ہے --

بندہ مومن ایں حق مالک است
غیر حق ہر شے کہ بینی ہالک است

ایں شعر وچ لفظ " ہالک " استعمال تھیا ہے - اے تلمیح ہے - ایں تلمیح کوں قرآن دی ایں آیت شریف کنوں گدا گیا ہے --

کل شی ء ھالک الا وجھہ -- الخ

قرآن دے ایں فرمان نال اے ثابت تھی گیا جو کرہ ارض دے اتے ہر شے جیڑھی اساکوں موجود نظر آندی ہے حقیقت وچ او عارضی ہے ، او مٹ ونجن والی ہے - او صرف علامت ہے ، ہک نقش ہے ، ہک

تعین ہے - خالق کائنات دے ارادے دا، اوندی مشیت تے اوندی مرضی دا - اے ہر شے صرف اوں ویلے تک موجود ہے جیڑھے ویلے تک اے خالق تے مالک چاہندا ہے - جیڑھے ویلے تک اوندی مرضی ہے - جیویں وی اوندی مرضی بدلی تے ارادے نے بیا رخ اختیار کیتا تے ول اے ہر شے کیناں ہوسی اے ایویں مٹ ویسی جیویں حرفِ غلط کو مٹا ڈتا ویندا ہے - ایں واسطے جو "غیر حق" ہے، حق دے سامھنیں اونویں وی غیر دا وجود، وجود ہنیں ہوندا - تے ول ایں حقیقت کوں خود قرآن نے "ہالک" قرار ڈے تے اوڑکی نتے حتمی بنا ڈتا ہے - ول ایہے تاں او ٹھوس حقیقتاں ہن جنہاں کو اقبال وانگوں فلسفیاں نے اپنیں تحقیق دے بعد من گدا ہا تے اے آکھن وچ ذرا وی نہ رکے ہن جو --

چیست قرآں ؟ خواجہ را پیغامِ مرگ
دستگیرِ بندۂ بے ساز و مرگ

قرآن کیا ہے ؟ اتھاں اقبال دا مخاطب ہر او انسان ہے جیڑھا ایں کرۂ ارض تے وسدا ہے - براعظماں دی قید وی کینی تے ناں کوئی حداں ہن - جغرافیہ تاں بس زمین دی تقسیم کوں سمجھن کیتے ہے - اے تاں او وڈیاں حقیقتاں ہن جو اے سارا جغرافیہ تے سارے براعظم اہناں حقیقتاں دی وسعتاں گہرائیاں تے ڈونگھے پُن وچ گم تھیندے نظر آندے ہن -

قرآن تاں ایوھوں جیہاں حقیقتاں دا اتنا وڈا سورج ہے، بجھ ہے، جیندیاں شعاواں دی تابکاری باقی ہر چیز، ہر وڈی شے، ہر خواجہ تے ہر ممتن دار شے دے واسطے وجودی سطح تے موت دا پیغام ہے - پیغامِ مرگ ہے - اہناں ساریاں وجودی اکائیاں دی کوئی وی حیثیت کینی - اے سب کجھ بے ساز و مرگ یعنی بے حیثیت ہن - اتھاں تاں ہر غبارے وچوں ہوا نکلدی نظر آندی ہے - ایں تراں نظر دی ہے جو --

رایتِ حق از ملوک آمد نگوں
قریہ ہا از دخلِ شاں خوار و زبوں

حق دا ظاہر تھیون ہمیشہ باطل دی موت بن ویندا ہے - مستقل تے ہمیشگی، بنیادی تے الوہی حقیقت دے سامھنے ہر گلی تے کوچے وچ، ہر طرف خوار، خجل تے زبوں تھی تے رہ ویندی ہے - خوار، مٹی ہوئی، زبوں ہلاک تھیندی ہوئی محسوس تھیندی ہے - اقبال نے اے ساریاں صورتاں بغیر دلیل دے بالکل

ہنیں ڈسیاں ۔ انہاں مختصر تلمیحاں دی تفصیل قرآن پاک دی تفصیل آیات دی روشنیاں وچ انھاں حقیقتاں دا انچک روشن ثبوت ہن ۔۔

0 ان الملوک اذا دخل ۔۔۔ سالم آیت
0 کنفس واحدہ ۔۔۔ تلمیح بآیہ شریفہ
0 ماخلقکم و مابعثکم ۔۔۔ الخ
0 ویسئلونک ماذا ینفقون ۔۔۔ الخ

بہر حال قرآن پاک وچ اے مادی کائنات دی حقیقت کوں کھولن دے سلسلے وچ او دلیلاں ہن جنہاں کوں سامنے رکھتے اقبال نے فارسی دی شعری زبان وچ اعلان کر ڈتا ہے ۔۔

فاش گویم آنچہ در دل مضمر است
ایں کتابے نیست چیزے دیگر است

جو کجھ میڈے دل وچ موجود ہے او میں کھل تے آکھداہاں جو اے کوئی روٹین دی ، معمولی تے عام کتاب کینی ۔ اے تاں کوئی بئی چیز ہے ۔ بالکل وکھری چیز ہے ۔ اے تاں او شے ہے جیندے وچ زندگی دا سارا جوار بھاٹا ، ساری اوچ جھک ، حیاتی دے سارے راز ، حیاتی دی ساری تقدیراں کھل تے سامھنیں آ ویندے ہن ۔۔۔

از بم و زیر حیات آگہ شوی
ہم ز تقدیرِ حیات آگہ شوی

گویا بقول اقبال قرآن دے لفظ لفظ وچ زندگی دی سچائیاں موجود ہن جیڑھیاں سمجھن تے عمل کرن نال اپنیں منہ توں پردا ہٹا گھندیاں ہن ۔ زبان نال قرآن پڑھو تاں اے لفظ ماکھی دا گھٹ لگدے ہن ۔ قرآن دی ہک اپنیں لے ہے ، ہک اپنیں آہنگ ہے ۔ ہک اپنیں سرتے موسیقی ہے جیڑھی نظر تاں ہنیں آندی پر روح کوں تاں ایویں تازہ ، ایویں مست بنا ویندی ہے جیویں روزِ ازل وچ الست دی مرلی نے انسان کوں مست الست بنا ڈتا ہا ۔ اے تازگی تاں مٹھاس اج وی اونویں محسوس تھیندا ہے جینویں اوں ویلے ہا ۔۔۔

محفلِ ما بے مے و بے ساقی است

ساز قرآں را نواہا باقی است

اقبال بہوں پڑھا لکھا انسان ہا - اوں دنیا دے قوانین خود آپ پڑھے ہن - خود اتھائیں ونج تے معروضی حقیقتاں کوں موقع تے ڈٹھا ہے - اتھوں دی ہتذیب، تمدن، ثقافت تے طرزِ زندگی دا مطالعہ کیتا ہے تے دل سارا کجھ سمجھتے گویا" بار اٹ لاء" دی ڈگری گھن تے، پی ایچ ڈی کرتے، گویا سچائیاں دی پوری طرح نال گول پھول کرتے او ایں نتیجے تے پہنچا جو بس اگر کئی شے سچ ہے، حق تاں انسان واسطے او اللہ دا قانون ہے جیڑھا خود خدا نے قرآن وچ ایں دنیا اتے انسان واسطے پیش کر ڈتا ہے - قرآن کوں عملی زندگی وچ سجاتے محمد عربی، محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نے پیش کر ڈتا ہے - ایں در توں سوا بیا کوئی سبق وی انسان کو تباہی کنوں ہنیں بچا سگدا - چنانچہ آپ اقبال سائیں اے فریندے ہن ---

فطرتِ تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقامِ ما کجا است ؟

انسانی فطرت وچ صرف نورِ مصطفیٰ ہی روشنیاں کھنڈا سگدا ہے - قرآن دیاں روشنیاں تے بس - ایہے روشنیاں انسان دا اخلاق وی ہن، کردار وی ہن، معیشت وی ہے - معاشرت وی ہے، ہتذیب وی ہے، تمدن وی ہے تے سب کجھ ہے - اہناں روشنیاں وچ جیڑھے اصول روشن ہن تے انسان کوں آپنی طرف متوجہ کریندے ہن، اہناں تے عمل کرتے بین الاقوامی سطح تے زندگی، انسانی حیات کوں سوہناں بنایا ونج سگدا ہے - امن نال، سکون نال، دل دے اطمینان نال، انصاف نال، عدل، سماجی انصاف، بین الاقوامی عدل صرف تے صرف اہناں اصولاں وچ ہے تے بس ---

جز حرم منزل نہ دارد کارواں

غیر حق در دل ندارد کارواں

اے اوندا علم وی ہا، تجربہ وی ہا، مشاہدہ وی ہا جو او اے آکھن تے مجبور تھی گیا جو حرم یعنی مرکزیت، خدا دے گھر دی مرکزیت دے بغیر کارواں دی بئی کوئی منزل کینی - حق ایویں ہے، حق ایہو ہے، حق نہ سنجانن والا اپنیں سامھنے زندگی دی شاہرا تے منزل دا ہرگز کوئی نشان ڈیکھ وی ہنیں سگدا - حق روشنی ہے - باطل اندھیرا ہے - حق چھوڑ ڈیون دا مطلب گھپ اندھیراں وچ ڈھے پون دے برابر ہے - حیاتی دی گہرائیاں وچ اندھیرا وی اندھیرا نظردا ہے - بقول اقبال ایں اندھیرے وچوں باہر آونجن واسطے

اللہ دی ڈتی ہوئی شریعت دا نور انسان کوں راہ ڈکھا سگدا ہے۔ ایں نور دے بغیر انسان اپنی زندگی دی پگڈنڈی تے کائنات وچ ہمیشہ تاریکیاں دی ڈراکلی راہ اتے اٹھ ویندا راہسی۔ اقبال دے فارسی لفظ شعر کوں ایں سمجھندے ہن۔۔۔

شرع برخیزد ز اعماقِ کائنات
روشن از نورش ظلامِ کائنات

علامہ اقبال چونکہ زندگی دی معاشرتی تے اخلاقی قدراں کنوں اچھی طرح واقف ہا ایں واسطے او اے ادھا ہا جو بغیر دانا تے نظر رکھن والے انسان دے ڈوجھا کوئی وی انسان باطن وچ، انسانی سیرت وچ ،انسانی کردار وچ رنگ نئیں بھر سگدا۔ گویا انسان دے اندر والے انسان کوں انسانی صفتاں نال سنگار نہیں سگدا۔ سیرت تاں اوں ویلے جاگدی ہے جیڑھے ویلے اہلِ نظر دی نظر او کوں جگا ڈیوے۔ جے اندر دا انسان جاگ پوے تاں دل انسانی چہرہ نور وانگوں بلدا ہے۔ او ہمدرد ہوندا ہے۔ او پیار ونڈیدا ہے۔ اوڈکھاں دا سہارا ہوندا ہے۔ او دلاں دا ماہی لگدا ہے۔ ایں واسطے جو اوندا ضمیر جاگدا ہے۔ اوندے اندر نیکیاں تے چنگائیاں دا بیج پھلاں وانگوں ترڑتے چمن دی مہکار بن ویندا ہے۔ جے اہلِ نظر دیاں نظراں کیتی تاں ول۔۔۔

می نہ روید تخمِ دل از آب و گل
بے نگاہے از خداوندانِ دل

پر اج دا مغرب اہناں پتلیاں تے مہین حقیقتاں کوں اصلوں نئیں جاندا تے اے وڈا المیہ ہے۔ اقبال کوں وی ایں گالھ دا بہوں ڈکھ ہا۔ او ایں آہ بھر تے آہدا ہے۔۔۔

آہ یورپ زیں مقام آگاہ نیست
چشمِ او ینظر بنوراللہ نیست

ینظر بنور اللہ حدیثِ نبوی دی تلمیح ہے جیندا مطلب ایں ہے جو مومن اللہ دے نور نال ڈیکھدا ہے۔ اللہ دا نور مصطفیٰ دے آسماناں تے اوچڑھدا سجھ ہے جیندے کنوں ترٹ تے کھنڈدیاں ہوئیاں کرناں انسان دے باطن کوں نور بنا ڈیندیاں ہن تاں ول او جہاناں دے واسطے رحمتِ خداوندی بن ویندا ہے اہوں تاں صحیح معناں وچ انسان تے آدمی ہوندا ہے۔ ایہوں انسان ہمیشہ تے ہر وقت اوں خیر کنوں

وی لگا ہوندا۔ جیڑھی خبر مصطفیٰ کنوں پہنچدی ہے ---

مصطفیٰ داد از رضائے او خبر
نیست در احکام دیں چیزے دگر

جیڑھا کجھ مصطفیٰ دا فرمان ہے اوہو دین ہے - اوہو حیاتی دا نظام ہے - اوہو زندگی دا سسٹم ہے - پر اج اساں مغرب کوں چنگاں جاندے ہیے - اساں ادھے ہیے جو اوہو ملک اساڈے مربی ہن۔ جیڑھا سب توں وڈا دھوکا ہے - خدا ایں دھوکے کنوں اساکوں بچاوے - اقبال تاں ادھا جو نویں ہتذیب دا شیوہ "آدم دری" یعنی آدمیت کش ہے - تاں اے سارا کجھ سوداگری وچ چھپا ہویا نظر دا ہے ---

شیوۂ ہتذیبِ نو آدم دری است
پردۂ آدم دری سوداگری است

تاں ول ایں گالھ کوں اُو ایں بیان کریندا ہے ---

ایں بنوکِ ایں فکر چالاک یہود
نورِ حق از سینۂ آدم ربود

" بنوک " در اصل انگریزی لفظ ہے - بنک تے ایں لفظو کوں عرباں نے مغرب کر تے عربی زبان وچ " بنوک " بنا ڈتا ہے تے ول مغرب دی ایں سوداگری تے بنیک دا ، ڈوجھے لفظاں وچ سرمایہ کاری " کو یہودی " فکرِ چالاک " یعنی عیاری تے مکاری قرار ڈتا ہے - دراصل ایہا او بنیک کاری ہے جن انسانی سینے وچوں انسانی عظمت دے نور کوں کھس گدا ہے تے ول اوندے سینے وچ ذاتی لالچ ، ذاتی مفاد بھر ڈتا ہے اقبال دے مطابق جیڑھے ویلے تک ایں نظام کو ختم نہ کر ڈتا ویسی ، اے نظام تہ و بالا نہ تھیسی تاں ول اے ساری سوداگری محض فکرِ یہود دی چالاکی راہسی - نہ صرف چالاکی بلکہ اے ساری دانش ہوے تاں بھانوے ہتذیب - اے سارا کجھ " سودائے خام " ہے تے گھاٹا وی گھاٹا ہے - تے ول ایں ہیں واسطے اے گال ایں وی بن ویندی ہے جو ---

آدمی اندر جہانِ خیر و شر
کم شناسد نفعِ خود را از ضرر

ایں دنیا وچ اے تاں بہوں کھلی ہوئی حقیقت ہے جو نفع تے نقصان یعنی خیر تے شر کوں ملاتے

ایں ویں چمکدار بنا ڈتا ویندا جیویں ساریاں چیزاں سونا ہون۔ ایں ہیں واسطے انسان کوں دھوکا لگدا ہے۔ جو خیر کیڑھی ہے تے شر دی کیا نشانی تھی سگدی ہے۔ تاں ول ایں ہیں حقیقت کو سمجھن واسطے اقبال نے مسلم امہ کوں اے پیغام وی ڈتا ہے جو اگر دین دیاں سچائیاں وی سنجان کرنا چاہدے ہوے تاں تساں اپنیں ضمیر دی گہرائیاں وچ جھات پاؤ تے غور نال ڈیکھو۔ تاں ساریاں سچائیاں روزِ روشن والی کار ظاہر تھی ویسن۔

فاش می خواہی اگر اسرارِ دیں
جز بہ اعماقِ ضمیرِ خود مبیں
(اقبال)

محبوب جھنگوی دا اعزاز

* * *

ڈیرہ غازی خاں (نمائندہ خصوصی) بزمِ ادب و ثقافت دے چیئرمین ممتاز لوک گلوکار تے گورنمنٹ ووکیشنل انسٹی ٹیوٹ ڈیرہ غازی خاں دے سینئر ٹریڈ انسٹرکٹر محبوب جھنگوی کوں انہاں دی سرائیکی زبان وچ سائنس تے ٹیکنالوجی تے پہلی کتاب "موٹر کار" دے مسودہ تے ۱۹۹۴ء دا مسعود کھدر پوش ایواڈ ڈتا گئے۔ ایوارڈ ڈیون دی تقریب گزریل ڈینہہ لاہور دے ہک فائیو سٹار ہوٹل وچ تھئی جیندے مہمانِ خصوصی معروف دانشور اشفاق احمد خان ہن جڈاں جو بئے مہماناں وچ ریٹائرڈ جسٹس عبدالجبار گلوکار عنایت حسین بھٹی تے پروفیسر عباس نجمی شامل ہن۔ فرید سرائیکی سنگت دے صدر محمد رمضان طالب ہوریں کوں وی دینی ادب دے شعبے وچ انہاں دی کتاب "محبوب رب دا" اتے مسعود کھدر پوش ایوارڈ ڈتا گئے۔

سئیں شوکت ہاشمی دی نظم داویورا

ڈاکٹر نصراللہ خاں ناصر

سئیں شوکت دی شاعری سرائیکی زبان دی گزری وہانڑی ریت تے موجود روایت توں اصلوں انج نویکلی تے تخلیقی سطح تے بالکل نویں نکور ہے۔ اے شاعری ہک ابجھاں انڑ سونہاں، انڑ چتہا تے اظہار دا اپنڑا رنگ اساکوں ملدے تے ڈھنگ ساریاں حیرتاں ونڈیندے۔ ایں ہوجھی وچ اجوکے دور دے سانجھے مونجھ ملال دی ہن۔ کلھپے دے سُول ساڑے دی تے وچھوڑے دے الم ارمان وی۔ اے شاعری وسیبی تے تہذیبی سچائیاں دا ادراک وی رکھدی ہِے تے ایں وچ حیاتی دے بنڑیادی حق سچ کوں بولنڑ دی تنڑ وی لاتی گئی اے۔ نظماں دے تجزیاتی مطالعے توں پتہ لگدے کہ اساڈی وسیبی زندگی دا ہر گوشہ شاعر دے ہتھ وَسّا ہے۔ جتھاں ہک پاسے اوندی اندرلی ذات نشابر تھیندی اے تاں ٻئے پاسے اپنڑے چودھار دے وَسّوں وانڑ زمینی رشتے۔ ذاتی ڈکھ دیاں امانتاں انھاں نظماں دے معنوی اسرار والے گھنڈ وچ لکیاں ڈسدین تے انھاں نظماں دے مُنڈھ سنگھار ابھروں نکو ون دے امیجز ہن۔ اکثر جھئیں تے اگرچہ شاعر اپنڑی ذات، اپنڑے کلھپ یا کتھائیں ناموجود مخاطب نال ہمکلام ہِے مگر اینویں لگدے جو اوندا مکالمہ سارے انسانی وسیب، اپنڑے عہد تے پورے جگ نال ہِے تخلیق عمل دا ایہو گھیر شوکت کوں اج دے مہاندرے جدید شاعراں دی تندیر وچ اگوں اگوں آنڑ کھڑا کریندے۔

اساڈی رہتل دا ہک وڈا کُجھپ کمیاں کاسبیاں نال انتہا دی ولھ وانجھ ہِے سونے سانویں ہتھاں والے محنت کش، ویلے دے وکیڑ وچ آ تے کمی بنڑ ڳئے۔ انھاں دا کسب انھاں دے متھے دا ٹکہ بنڑ ڳیا تے جاگیرداری ورتاوے نے انھاں کوں کم تر درجے دا شہری بنڑا تے کمی کسبی سڈیا تے ہر طراں دا دود ڈھپ انھاں تے روا تھیا۔ شوکت سئیں دیاں نظماں وچ جا جاتے کمیاں دے خلاف وسیبی ورتاویاں اتے بھرپور احتجاج ملدے۔ او کمیاں دے درمیان انھاں دے ڈکھاں، محرومیاں تے لاچاریاں وچ ساہ گھندا ڈسدے۔ ایں طبقے نال اوندا ہاں انڈھا انتا گھاٹا ہِے۔ جو ہک شدید ردعمل دے طور تے اوندے کلام وچ چنگی بھلی مزاحمت پیدا

تھی گئی اے۔

پہلو ہے والی کار ڈکھدے ایں موضوع تے کئی نظماں پڑھن والے دے ارمانی دل کوں اپنی مٹھ وچ گھن گھندن۔ "ونگاری" "کمی لوکیں دی وڈیائی" "ہک اچیری نظم" "اپنے ڈسیب دیاں گائیں" "جی رب سائیں" جیہاں نظماں سماج دے پیراں تلے لتڑیندے' دھپیندے انھاں نمانیاں دے ویکیاں کوں نتار تے پیش کیتے "جی رب سائیں" وچ ٹانگے وہاون والے کرموں چاچے دے دمی داڈکھ بیان کریندیں شاعر انتہادا درد رنجاناں تھی تے نظم دے چھیکڑ وچ رب سئیں دے اگوں اپنی دھاں فریاد جیں عاجزی تے ارداس نال بیان کیتے اوندی مثال نی۔

ربا! تیڈی شان عجب ہے
ظالم کیویں ظلم کماتے
تیڈے گھر وچ آوڑ دے ہن
تیڈے اگوں جھک ویندے ہن
اپنا کیتا بھل ویندے ہن
ڈھل ویندے ہن
اتے مظلوم نصیباں ماریئے ـــــ رُل ویندے
ہن
توں سب سائیں
توں سب سائیں
جی رب سائیں
جی رب سائیں

شاعر اپنی سوچ دی تانی وندیں کہیں ہک وپرے کوں اپنے سامنے نہیں رکھیا' بلکہ جبر دے سارے ویار لوڈاں سو جھل اکھیں وچ انکار بن تے اونکوں ٹھیک ٹھیک ہنجوں ڈرویندن۔ او جبر استحصال دی ہر طاقت نال آڑو ہندا اے۔ کتھا ہیں روہی دا ویٹ بن تے روہی دے گھوٹ پیر فرید سئیں کوں اپنے بھوگ سنیندے۔ سکے

ٹوبھے تریمہ دے کال، کُسدے پکھی پکھیرو۔ روہی دے بے انت ملک تے دھاڑے اوندا ہاں چھنبھلن تے او اپنا پلّو چاتے دعائیں منگدے۔

کوٹ مٹھن دا صدقہ میکوں رسدی وسدی روہی ڈے چا
بسدا ستلج بسدا چولستان تے بسدی روہی ڈے چا

کتھاہیں "تخت لہور دے نیڑے تیڑے واہندی رت دی راوی" اندر اونکوں بے وسیں دے خواب ٹٹارے کھاندے ڈسدن۔ او تھر، تھل، چولستان دے حقیقی وارثاں دا کرلاٹ بݨ تے اُچے کوٹاں تیں اپنا ہوکا پجیندے تے آس دا پاند دی نہیں چھڑیندا۔ اوندی آس ہے۔

تخت لہور دے نیڑے تیڑے وہندی
رت دی راوی سکے
تھل تھر چولستان دے بچڑے
تخت لہور دی جیل توں نکلن
رت دی راوی دی رت پیندی ویل توں
نکلن

مزاحمتی ادب دے اے لازوال نقش ایں شاعری دا سب توں وڈا سوبھ ہن۔ شاعر نویاں علامتاں دے مک گنڈھیے ہوئے نظام نال کئی طراں تے اپݨی ڳال ٹوری ہے۔ نظم "چھکے چاہݨ والا موسم" وچ اظہار دا ہک نویکلا انداز اساڈے ساہ جھݨ گھندے۔

وت ڈاندیں کوں
چھکے چڑھ گئے
ڳاہ جو گھسن
جوونڑ والے
بھوں تے دانے وکھ وکھ کرتے
دانے اپݨے گھر گھن ونسن

خالی پھکے بھوں دے ترنگڑ۔ پلے دے وچ
ڈاند ہن شوہدے
مردے کھپدے
خالی پھکا بھوں چرچرتے
سال پئیمسن

"تخت لہور دا بھار عجب ہِ" اینکوں سئیں شوکت دیاں نمائندہ نظماں وچ ڳݨیا ونج سڳدے۔ ایں نظم وچ اظہار دی کاٹ تلوار دی کار تکھی ہِ۔ ون یونٹ دے قہر نے جنوبی پنجاب کوں جیں طرح پسماندگی دی ڈات ڈِتی تے سبھے وسائل جیں طرح لہور شہر دے ڈھکھے وچ ائے اونکوں ایں نظم وچ وݙی فنکارانہ مہارت نال پیش کیتا ڳئے۔ اے نظم شاعر دے اُبھردیں سیاسی شعور، اخلاقی رویے، سچے ورتارے تے حوصلے دی ڳواہی ݙیندی اے تے ایں طرح نظم کوں محروم پسماندہ جنوبی پنجاب دے لوکاں دے دل دی آواز آکھیا ونج سڳدے۔

تخت لہور دا ڈاہڈا حاکم
ٻکھ، تس تے ݙکھ
تخت لہور توں ہٹ تے وسن
تھل، تھر، چولستان دی مٹی چٹ تے وسن
سارا سو جھل تخت لہور دے نیڑے تیڑے
تھل، تھر، چولستان دی قسمت دھوڑ اندھارے
جھگڑے۔ جھیڑے

اینویں نظم "لوداہوکا" وچ ٻکھ ݙکھ تے لکھ دے عذاب ڳݨوینداشاعر "ہک نویں سوچ دی نظم" وچ حیاتی دے دھوڑے دھاپے بیان کریندے۔ نظم "سندھو تھیڑی چھل ڈا موسم" حیاتی دے عدم تحفظ دا ہک بلیغ استعارہ بݨ تے سامݨے آندی اے "کال سفر دے راہ وچ" او ترک آساں تے ملوکڑے ٻالاں دے ڈھکیلے ازاری پندھ ݙسدن۔ "محرم لولی! لودی لوڑنیں دے سائیاں" وچ آن توں خالی کلوٹھیاں، وِسمیاں پتھاریاں

تے انڑ تلکھل مانیاں دے رودھے تے خوشی دے سنجو کاں کوں مکانڑ رُت وِچ وٹھنڈیاں چھتوائے۔ لئم
مادی ککھ وچ "چھانواں توں محروم ونڑ سک تے رنانٹ تھے پیلوں، بکھ دے ہتھوں تھلاں وچ رلدے بچڑے
دے بھوگ ڈسدن پر اساڈا شاعر انھاں عذاباں وچوں گزردا کتھاہیں وی مایوسی دا شکار نی تھیندا۔ او نکوں یقین
ہے کہ آونڑ والا ویلا خوشیاں دا ابجھ بنڑ تے ابھرسے تے محرومیاں، مجبوریاں دی کالی ککھ اندھاری ری رات
کوں سوجھلے دی بختاور منڑ نصیب تھیسے —— یقین دا سوجھلا ہرجاتے ہک نواں عزم عطا کریندے۔

سوچ دا ڈیوا ٹم ٹم کردا

پیریں رت ہے

چھیتے پھر گے

مت بے مت ہے

جندڑی پیاری۔ درداں ماری.....

وت وی سجنڑو

راہ گُلھندے ٹُردے راہسوں

ٹُردے راہسوں۔ ٹُردے راہسوں

ٹُردے راہسوں

بھوئیں دا اے جم پل جانڑدے جو اوندے سارے ڈکھ سکھ اپنڑی دھرتی نال سمتے ہوئے ہن۔ اوندے
قدم اپنڑی زمین تے یقین دی طاقت نال جمیئے ہوئے ہن تے اے اوں ویلے تئیں جمیئے راہسن جے تئیں
اوندی جِت نہیں تھیندی۔

اپنڑی بھوئیں اتے جمارہ

اپنڑے پیراں تے تھمارہ

اپنڑے جاگنڑ وچ سمیارہ

یچ اہداں میں

آخر ہک ڈینھ تھک تاں ویسی

ایہہ ویلا، ایہے ویلے دا ہنر

تیکوں جھنبیندا جھنبیندا۔۔۔۔

ڈکھ بکھ دے باوجود اپنی مادھرتی نال اے اُنڑ کھٹ اُنڑ مٹ محبت اساڈے شاعر دی سب توں وڈی طاقت تے توانائی ہے سر مستی وچ او اپنی رنگلی دھرتی دے گاونڑ گاندا، جھمریں مریندا صدقے گھولے تھیندا نظر دے۔

جھمریں جھمر سنگتی نچدے محرم لولی الو
جگنی ماہیے ٹپے ڈھولے محرم لولی الو
نویاں سوچاں نویاں باتاں راتاں محرم لولی الو
ہسدے ڈینہہ تے وسدیاں راتاں محرم لولی الو

ہک سچا شاعر ہمیشہ اپنی دھرتی نال اُنڑ ترٹ سانگے رکھدے۔ او اپنی دھرتی اُتے کوسی وا وی نہیں ڈیکھ سگدا۔ اوندی ساری تن ساری سک اونکوں سنگارنڑ سنوارنڑ وچ رُجھی ہوئی ہوندی اے۔

سچل بابا، سچل بابا تیڈا بیٹا
میں ایں دھرتی دا جایا ہم
شالا میڈی ایں دھرتی تے رات نہ تھیوے
شالا میڈی ایں دھرتی تے دشمنی والی جھات نہ تھیوے
شالا میڈی ایں دھرتی تے ساول تھیوے
شالا میڈی ایں دھرتی تے سورج چمکن۔۔۔۔سو جھل تھیوے

سیانے آہدن وطن کشمیر ہوندے۔ بھانویں او پر وحشت سنجڑی روہی ہووے یا تھل داما رو بیابان، اپنی مٹی دی خوشبو روح اتے ساونڑ دیاں بارشاں وانگوں وسدی اے تے چوگوٹھ مہکا ڈیندی اے۔ تھل دے کنڈے تے شاعری دا نکا جیا پر و بھرا قصبہ لیہ جگ توں اونکوں محبوب اے۔ "تھل ورتی" وچ ہناں ملالہے جذبیاں دا اظہار اے۔

تھل وطناں اچ شہراولڑا

شہراولڑا لیہ

مکدی ڳال اے ہے کہ سٹھی شوکت دا ڈکشن لاجواب 'لینڈ سکیپ خاص تل وطنی' سنڃاپو استعار
علامتاں وسیبی رہتل نال جُڑیاں ہوئیاں ' رسماں ریتاں تے ثقافتی رنگا میزی نال رجیاں کجھاں نظمل ک
طراں دیاں فکری جتاں وچوں لنگھدیاں اساڈے تیں پُجدین تے اپݨا ہو کا سکہ منویندیں ۔ جیندے نال ا
کے دور دی سرائیکی نظم کوں ہک نویں سنڃاݨ نصیب تھی اے ۔

غزل

صاحبزادہ ریاض رحمانی

اپنے لہو نال تیڈا روپ نکھاری ویندوں
تیڈے رخسار تیڈی سیندھ سنگاری ویندوں
ریت دی کندھ ، سجن تیڈی وفا دی امید
ڈھاندی ویندی ، مگر دل وی اساری ویندوں
دور توں کھڑتے تیڈی زلف دے سائے ڈٹھن
ہاں کھڑا بلدا ، پر اکھیں تاں ٹھاری ویندوں
تیں کنوں نکھڑوں تاں محسوس کریندوں اینویں
جیویں کوئی چیز تیڈے کول وساری ویندوں
سر دے بھرنے اساں آئے ہیں تیکوں نیون کیتے
آ نہ آ پر تیڈے رستے تاں بوہاری ویندوں
جینویں جینویں توں دوست بنیدا ویندیں
اونویں اونویں دشمن اساں دھاری ویندوں
بھن تے آلس نہ ڈکھاوو میں سمجھدا بیٹھاں
پے سمجھیندو جو اساں مار اڈاری ویندوں
عشق اوں شخص دا پانی دی مندھانی ہے ریاض
رڑکی ویندوں تے نتارے وی نتاری ویندوں

سرائیکی غزل دا نمائندہ شاعر -- ریاض رحمانی

محمد اسلم میتلا

ریاض رحمانی سرائیکی زبان و ادب دا او سرکڈھواں ناں ہے جیندے اتے سرائیکی زبان و ادب جتنا وی ناز کرے او گھٹ ہے ۔ انھاں اپنے شعر دے راہیں نویاں محاوریاں ، استعاریاں تے تشبیہاں نال ایں زبان دے دامن کوں بھر ڈتا ہے ۔ انھاں دا تعلق بھانویں جو بزرگ نسل نال ہے پر انھاں دا کلام پڑھ تے اینویں محسوس تھیندے جو ماضی ، حال تے مستقبل کٹھے قدم رلاتے ٹردے پن ۔ انھاں دے کلام وچ ابہام ناں دی کوئی شے نظر نہیں آندی جیڑھی جو اجوکی نسل دی شاعری وچ عام نظر آندی ہے ۔ ایں لحاظ نال اہناں دی ذات روشنی دا مینار ہے کیوں جو نویں شاعری دی فنی رہنمائی دے میدان وچ اہناں دی خدمات بہوں زیادہ ہن ۔ زبان خالص تے کھری استعمال کریندن ۔ خیال اچھوتے نویں تے دلکش ہوندن ۔

اہناں دا شعری مجموعہ " سوچاں خشبو لفظ عذاب " دے مطالعے توں بعد اہناں دی صنفِ غزل نال محبت تے دلچسپی دا بھرپور اندازہ لایا ونج سگدے ۔ بلا شبہ او سرائیکی غزل دے نمائندہ شاعر ہن ۔ صنفِ غزل کوں اظہار بنیندے ہوئیں اہناں آپ کوں حسن و عشق دے مضموناں تائیں محدود نہیں رکھیا بلکہ غمِ روزگار ، تصوف ، اخلاقِ حسنہ ، روحانیت غرض زندگی دے ہر شعبے کوں آپنی فکر دے دائرے وچ نہ صرف سمیٹے بلکہ گھن وی آندے ۔ ایس سارے عمل دیوچ انھاں غزل دے مزاج کوں متاثر نہیں تھیون ڈتا تے بھرپور غزل تخلیق کیتی ہے ۔ صنفِ غزل دے کیا خوبصورت شعر تخلیق کیتے نیں ، کجھ شعر

ملاحظہ فرماؤ۔۔

مہکدے پن غزل دے پھل اجکل
ایں چمن دا ریاض مالی ہے

.......*.......

ریاض ایہہ ساڈی محنت دا ثمر ہے
غزل دا بوٹا پھلدا پھلدا ویندے

.......*.......

جیڑھا منکر ہے سرائیکی وچ تغزل دا ریاض
اوں کنوں اپنی غزل دا لوہا منویندے جلوں

انھاں دی غزل وچ تغزل بھرپور انداز وچ ساکوں نظر آندے ۔کجھ شعر ملاحظہ کرو۔۔

پہلی وار خنجر چاتس شالا نازک بانھ دی خیر
دل سو وار دعائیں ڈیندے قاتل کوں ہر وار دے نال

.......*.....

مڈے دل دے پکھی دی اج خیر کائنی
او ول چا تے زلفاں دا جال آ گیا ہے

.......*.......

بے رخی ڈیکھ تے نہ موٹھا تھی
بے رخی ہے شعار سجناں دا

.......*.......

مکھڑے تڈے کوں ڈیکھ تے ڈتی سلامی چندر
زلفاں تڈیاں کوں ڈیکھ تے کیتا گھٹا سلام

.......*.......

ایہہ تاں توں ہیں میڈا تھی تے بن گیا ہیں اوپرا

میں ناں اونویں تیڈا ہاں جینویں جو ہم تیڈی قسم

نازک خیالی دے ڈوں شعر ملاحظہ کرو۔۔

تیکوں سنجان گھندی ہے ہر حال وچ نظر

چہرہ لکاتے ٹر توڑیں ٹوراں وٹا تے ٹر

.......*.......

قیس جو مویا تاں جنگل نے مکا ناں جھلیاں

بلاھ دیوانے دے سخ بر کوں وساوے کیڑھا۔

کہیں کہیں جاتے مزاح دا رنگ وی اختیار کر گھندن۔۔

ہے اعلان ٹی وی تے کہیں گم شدہ دا

میکوں اپنے دل دا خیال آ گیا ہے

معاشرے دیاں ناہمواریاں دا وی تذکرہ کیتا گئے تے او وی مزاحمتی انداز وچ۔۔

چوراہے وچ سولی تے ایہہ لاش خبر ہئی کیندی ہے

کی تھی تے ایں گاٹھے بر میچیا ہا سردار دے نال

.......*.......

اج بولن تے پابندیاں ہن

کوئی غم دا کیا اظہار کرے

.......*.......

تاجواراں کوں کاوڑ ہے میں متھا کیوں ہنیں ٹیکیا

کیا جانن آداب شہانے میں جھے مست موالی

ریاض رحمانی دی غزل دے مطالعے توں بعد اساں ایں نتیجے تے پجدے ہیں جو سرائیکی غزل جیڑھا سفر کر چکی ہے او کہیں لحاظ نال وی اردو یا فارسی غزل توں پچھوں نظر ہنیں آندی بلکہ اساں اے آکھ سگدے ہیں جو سرائیکی غزل دی اگاں ودھن دی رفتار اہناں زباناں کنوں کتھائیں زیادہ ہے۔

لُکھیاترا

صابر چشتی

لکھ دے وݨ تے پینگھاں پانون
تتڑی ریت دے رترورے
وادی مُٹھ ءِ چ جیوݨ کتھا
رنگ رنگ خشبوݨ اُڈرے
کاں دی اکھ ءِ چ بجھ تاں ہنگھرے
من دی اکھ کیا دیورے !

جاگݨ سِر نروار

اندروں اندروں سرمیاں رِسرن
مستیاں کھمٻین موںجھاں وِسرن
من موجی ہریار
باہروں اُسرن کوٹ حویلیاں
تھیون سِروں تار
جاگݨ سِر نروار

رابندرناتھ ٹیگور دے انگریزی لیکچرز دے مجموعے "Personality" دا سرائیکی اتارا

"وجود"

دے ناں نال بھوں تکھیں چھپ ویسی۔

ترجمہ کار۔ صابر چشتی

ملݨ دا پتہ ۔ سرائیکی ادبی مجلس ، جھوک سرائیکی بہاول پور

"گوتم نال جھیڑا"

دے ناں نال سرائیکی سوجھوان تے مہاندرے شاعر سئیں اشولال دی نویں کتاب چھپ ڳئی ہے۔

ملݨ دا پتہ

۱۔ سرائیکی ادبی مجلس ، جھوک سرائیکی بہاول پور

۲۔ ۱۳۔بی شرقی ٹرسٹ کالونی ، بہاول پور

۳۔ بیکن بکس ، گلگشت ملتان

"بھوندی بھوئیں تے"

دے ناں نال مہاندرے سرائیکی شاعر سئیں رفعت عباس دیاں نظماں دی نویں کتاب چھپ ڳئی ہے

۔

ملݨ دا پتہ :۔

۱۔ سرائیکی پبلشنگ ہاؤس ۳۲۲۔ شیر شاہ روڈ۔ ملتان

۲۔ اوشین بکس کینٹ ملتان

"ناتھ جی"

دے ناں نال سرائیکی سوجھوان تے لیکھک سئیں ملک عبداللہ عرفان دے لوک قصیاں دی ݙوجھی کتاب دا موہری پاترا چھپ ڳئے ۔

ملݨ دا پتہ :۔

۱۔ ۱۳۔بی شرقی ٹرسٹ کالونی ۔ بہاول پور

۲۔ سرائیکی ادبی مجلس جھوک سرائیکی بہاول پور

ساول

ارشاد متین

اندھے کھوہ دی سرہاندی کھڑے پپل دے ساوے پتروی ہݨ پیلے تے ککے تھیوݨ لگ پئے ہن ۔ ایہو ہکو وݨ تاں رہ گیا ہئی ۔ جیندے اُتے دل دی کجھ کاݨ ساول ہئی اے ساول وی ایں بڈھے پپل دیاں انھاں پاڑاں دی وجہ نال ہئی جیڑھیاں بھوئیں دے کلر اٹھ تے رکڑ تھیوݨ توں پہلے شہو لہہ گیاں ہن ۔ ہݨ تاں اے حال ہے جو بورنگ دا پانی کھڑا کھڑا کنگوں تھی ویندے پر مجال ہے جو ساول کوں دھرتی تے پیر جماوݨ ڈیوے ۔ "پتہ نئیں ایں پانی کوں ساول نال کیہاں ویر پئے گئے ۔ "ماہلو سوئی دی چونبھ نال کلر ہٹاتے مٹی کوں پھرلیندے ہوئے آکھیا ۔ اوں ہک واری دل متھے تے بجے ہتھ دی چھاں بݨیندے ہوئے پپل دے پتراں کو نجھاتے ڈِٹھا ۔ پر رت بدلݨ توں پہلے پتراں دا رنگ و ناوݨ اوندی سمجھ توں بہرہا ۔

اے پندراں ویگھے زمین ماہلو کوں وراثت وچ ملی ہئی ۔ پنج ویگھاں تے امباں دا باغ ہئی تے باقی تے ہاڑی سانوݨی دیاں فصلاں تھیندیاں ہن ۔ ڈو جوگاں تے پنج ست منجھیں گائیں تاں اوندیاں آپݨیاں ہن تے مزارع دے ڈھوراں کوں علاوہ ہن ۔ باغ آلی زمین ہے چ انھاں زناوراں کیتے گھاسے تھی پونداہاتے حق ہمسائے دی چک چراندوی نہ مکدی ہئی ۔ گھر دا کھیر لسی ، مکھن ، داݨاں ، گیاہ ہرشے اوندے کیتے بے امیک ہئی ۔ چوگا رج ہئی تے کھوہ دا مٹھا پانی دی' دل انھاں درختاں تے پکھیاں دی رونق کیویں نہ لگے ہا ۔ ویلا وہاندا رہیاتے ماہلو دے ہک ہے توں اوتویں چارے پتر شہر سکول ہے چ داخل تھی ' پڑھائی پوری کر' نوکری کریندے شہر دے ہورہے تے ماہلو جوان پتراں دے ہوندیاں آپݨی جھوک تے آپݨی زمین تے کلھارہ گیا ۔ زمانے تے وقت دے نال نال جوگاں دی جا ٹریکٹر آگئے تے کھوہ دی جا بورنگ ۔ مزارع دی جا نوکر آگئے ۔ نوکراں مال دی ایجھی کیتی جو ہک ہک کرتے سارے زناور یا تاں مر مُکر گئے یا دل انھاں کوں قصائی گھِن گئے ۔ باغ اُجڑ گیا تے اخیر اوندے سکے وݨ درکھاݨاں کوں وک گئے ۔ ماہلو آپݨے پتراں دے اگوں بݨیندا رہیا جو آپݨی زمین دا کجھ خیال کرو پر انھاں کو آپݨیاں نوکریاں تے شہر دے کم کار توں فرصت ملے

ہاتاں پڈھڑے دی کہیں گال تے دھیان ڈیون ہا ۔ کرنی خدادی اے تھئی جو ہک ڈینہہ ماہلو کوں زور دا بخار تھیا،
اوندے پتراں کوں اطلاع ملی تاں او آپنڑے پیو کوں علاج معالجے دے بہانے شہر لڈ آئے ۔ بھراواں رل صلاح کیتی جو
پڈھڑا زمین دی کرتاں مسیگدا نئیں خوامخواہ اتھاں چنمبے کھوڑی پئے ہیوں نہ زمین کوں ٹھیکے تے ڈے ڈتا ونجے ۔ پتراں
دی صلاح توڑ چڑھی تے زمین ٹھیکے تے ٹرگئی ۔ ٹھیکے کنوں وی کوئی خاص آمدنڑ تاں ہئی کئے ناں ہک ڈینہہ اتھاں ڈیر
بیچ ملنڑ دے لالچ وچ آتے سڑک دے نال لگدا پنج وگھے رقبہ ہک کارخانے دار کوں ویچ ڈتا ' جئیں ایندے اتے چمڑے
صاف کرنڑ دا کارخانہ لایا ۔ کارخانہ چالو تھیا تاں ایندے گندے پانی کوں ضائع تھیندا ڈیکھ ٹھیکیدار کوں ہک سُجھی
بئ مفت پانی نال پورے ڈہ وگھے رقبے تے رونی شروع کرڈتی ۔ ایں پانی دے لگنڑ دی دیر ہئی جھاڑیاں دے وچ فصل
تاں خیر کیا تھینونی ہئی کوئی ساوا تیلا تک نہ ریہا ۔ سوائے ہک پرانے پپل دے ۔ پر اج تاں پپل وی رنگ بدلائی کھڑ
ہا ۔ کتھائیں ایند یاں پاڑاں کوں وی گندہ پانی تاں نئیں کھا گیا ۔ ساول ملی تاں حیاتی ملی ۔ کتھائیں ایکوں وی سوکڑ
تاں نئیں لگ گیا ۔ پر اے کینویں تھی سگدے ۔ ماہلو کوں یاد آیا جو پپل دیاں پاڑاں تاں کھوہ دے اندر تائیں
اوندے پانی نال ونج رلیاں ہن ' ایندا مطلب اے ہے جو کھوہ دا پانی وی گندا تھی گئے ۔ ایں خیال دے آندے ای او
کھوہ والے پاسے دید بھنوائی تاں اے ڈیکھ تے حیران رہ گیا جو ہک ساوا کچوچ پپل کھوہ دے گل وچوں سرکڈھ
کھڑے ۔

مجید ناشاد

کو " سرائیکی " سہ ماہی رسالہ کا ضلع لودھراں کے لیے نمائندہ خصوصی مقرر کیا جاتا ہے ۔ ان کے ساتھ رابطہ کے لیے مندرجہ ذیل پتہ نوٹ فرمالیں ۔۔

مجید ناشاد ۔۔ دفتر روزنامہ " کارنامہ " ۔ لودھراں

کجھ ڳالھیں شاعری بارے

ارشاد تونسوی

شاعری کیا ہے ؟ ایندا بندے دے حقیقی مسائل نال کتنا تعلق ہے؟ کیا شاعری محض لفظیں دی کھیڈ ہے ؟ ایہو جھیں بہوں سارے سوال ہن جیڑھے بندے دے ذہن ہچ آندن جیڑھلے او شاعری یا آرٹ دے بارے سوچیندے ۔ کیوں جو بظاہر جیونڑ دا جیڑھا عام ورتارا ہے ۔ بندے دے جیڑھے عام سکھ ہن اوندیاں جیڑھیاں عام خُشیاں ہن ' جیڑھیاں چیزاں اونکوں آرام ڈیندین ' انھیں دا تاں کئی سمبندھ شاعری نال نہیں بنڑدا ۔

ہک سائنسدان ' ٹیچر ' ڈاکٹر ' مستری تے کاریگر دی سمجھ آندی ہے جو سوسائٹی ہچ کوئی نہ کوئی مفید کم کریندے ' جیندے نتیجے ہچ ساکوں سکھ ملدے ۔ ہک کاریگر پلنگ بنڑیندے تاں جو رات کوں ساکوں چنگی نندر آوے ۔ ہک سائنسدان ریڈیو ایجاد کریندے تاں جو ساکوں باقی دنیا دیاں خبراں ملن ۔ پلنگ آرام دہ ہوونڑا چاہیدا ہے جو ساکوں سوکھ ملے ' پر پلنگ دا خوبصورت ہوونڑ دا بظاہر ساڈی نندر نال کئی تعلق نہیں ' تاں وت اساں شئیں دے بہتر استعمال دے نال نال انھیں کوں سوہنڑا وی ڈیکھنڑ چاہندے ہیں آخر کیوں ؟

اے اینجھا سوال ہے جیندا سائنس کنوں کئی جواب کوئے نی ۔ اے نرا پرا آرٹ دا مسئلہ ہے ۔ سنڑھپ صرف بندے دی لوڑ ہے ۔ منجھ کوں تاں ایں ڳالھ دی ضرورت نہیں جو اوندی بندر کتنی سوہنڑی یا گھوڑے دے سُنبھ کتنے سوہنڑے ہن ' اے گھوڑے دا مسئلہ وی نئیں ۔ پر اے بندے دا مسئلہ ہے جو اونکوں تن کجنڑ کیتے صرف کپڑا ضرورت نئیں ' کپڑے دا سوہنڑا ہوونڑ تے چنگاں سیتا ہویا ہوونڑ وی اوندا مسئلہ ہے ۔ اینویں جیونڑ دا مسئلہ ہے کیا بندے کوں چیزیں دی تھوڑ یا انھیں دی زیادتی خش رکھ سگدی ہے کیا بندہ محض اچھا ٹکر کھا کے زندہ سگدے ' اچھی موسیقی اونکوں خش نئیں کریندی ۔ بندے کوں پالے کنوں بچنڑ کیتے صرف گرم کپڑے دی لوڑ ہے یا اوندا چنگاں سیتا ہویا ہوونڑ وی ضروری ہے ۔ کہیں پہاڑی چشمے کوں ڈیکھ کے صرف اوندے نال ساکوں اپنڑی تریہہ لہاونڑ دا خیال آندے یا اوندے ڈیکھنڑ نال خُشی دے کئی

ہے جذبے وی اُبھردن ؟

کیا کھیس داہک جھنڈ ڈیکھ کراہیں محض پنڈ کھاوݨ داخیال آندے ؟ تاں اتھاں اے سوال ضرور اُبھردے جو کیا بندہ ایہو کجھ ءِ جیڑھا ساکوں بظاہر نظر آندے ۔ جیکوں کھاوݨ کیتے نکر چاہیدے' پاوݨ کیتے کپڑا چاہیدے تے سمھݨ کیتے پلنگ چاہیدے' پراساں ڈیہدے ہیں جو اونکوں نکر کیتے صاف تے سوہݨا تھاں وی چاہیدے جیندے ءِ چ او کھاݨا رکھ کے کھاوے ۔ کپڑے دے نال اونکوں سوہݨا سیتا ہویا وی ہووݨا چاہیدے ۔ تاں ساکوں محسوس تھیندے جو بندے دے اندر ہک بیا بندہ وی موجود ءِ 'جیندیاں ضرورتاں پہلے بندے کنوں وکھریاں ہن ۔ او ڈوجھا بندہ جیڑھا لکیا ہوئے' جیندے اُتے اساں اکثر توجہ نئیں کریندے' شاعری یا آرٹ اوں Neglected بندے دا مسئلہ ءِ ۔ دنیا دے سارے فنون لطیفہ موسیقی' مصوری یا شاعری اوں اندر دے بندے کوں سمجھݨ سانگے وجود ءِ چ آئین ۔ ایں واسطے اے بندے دے اندر دا مسئلہ ءِ 'اے اوندا روحانی مسئلہ وی ہے تے جمالیاتی مسئلہ وی۔

شاعری دا جمالیاتی پہلو:۔

انسان ابتدا کنوں یا جنت کنوں نکلݨ کنوں اج تئیں مسلسل اپݨے گرد وپیش کوں خوبصورت تے سوہݨا ڈیکھݨ دی جدوجہد کریندا آندے تے چیزیں کوں اپݨیاں لوڑاں مطابق شکل ڈیوݨ کیتے چیزیں دی ماہیت جاݨݨ بہوں ضروری ءِ ۔ ایں عمل ءِ چ ہر قدم تے اونکوں نویں انکشافات تھیندن' نویں تجربے حاصل تھیندن تے نویں روشنی ملدی ءِ ۔ ایں روشنی ءِ چ او چیزیں کوں پرکھݨ دے نویں طریقے گولیندے ۔ اوندے نال نہ صرف اوندا گردو پیش بدلدے بلکہ اوندے اپݨے اندروی تبدیلی آندی ءِ ۔ اونکوں چیزیں دی Quality دا پتہ چلدے' جیندے نال اوندے اجتماعی تے انفرادی شعور ءِ چ وادھا تھیندے ۔ جیندے نال اوندی شخصی ترقی Development تھیندی ءِ ۔ اے مسلسل عمل جتھاں چیزیں ءِ چ عددی Quantitative تبدیلی آنیندے' اتھاں Qualitative تبدیلی وی آنیندے یعنی چیزاں معیاری ہوون ۔ چونکہ اے سب کجھ آدمی اپݨے ماحول ءِ چ بہتری کیتے کریندا پیا ہوندے ۔ ایں آکھوں جو او اپݨے اج کوں اپݨے کل کنوں سوکھا ڈیکھݨ چاہندے تے اے ہو اوندا اپݨے ماضی تے اپݨے گردو پیش دا تقابلی مطالعہ ہک پورے جمالیاتی نظام کوں تشکیل ڈیندے تے اے مطالعہ جتنی دیانتداری نال

کیتا ویسی "اوندا اج اتنا خوبصورت ہوسی - ایندے نال نال اے اج اوندے آوݨ آلے کل دا ماضی وی ہے - او اج دی خوشی کوں کل دی خوشی بݨاوݨ کیتے اپݨے پچھلے تجربے دا تسلسل وی چاہندے ' جیندے کیتے اونکوں ہر وقت اپݨے آپ کوں باخبر رہݨا پوندے تے اپݨیاں پچھلیاں کامیابیاں دا مسلسل ریکارڈ رکھݨا پوندے تے او ریکارڈ اوندا شعور ہے - چیزیں کوں پرکھݨ دا ڈا ہے - اے ڈو ڈو طراں دا ہے ہک علمی تے ڈوجھا فنی - شاعری دا تعلق ڈوجھے طریقے نال ہے - شاعری بندے دے اندر سنتھپ دا ہک پورا نظام وضع کریندی ہے - آوݨ آلے کل دے خواب ڈیندی ہے - آوݨ آلی کل دیاں خوبصورتیاں کوں بشارت دی شکل ہے چ بندے دے سامھݨے گھن آندی ہے تاں جو آوݨ آلے کل دا کراڑ اوندے کیتے آسان تھی ونجے - جمالیات دا اے سارا نظام ساڈے پچھوکڑ نال جڑیا ہویا ہوندے - تمام فنون لطیفہ شاعری سمیت ساڈی پچھلیں نسلیں دی کامیابی یا تجربے کوں اگلی نسل دو ورثے دے طور تیں منتقل کریندے تے اے ورثہ جتنے سُودھے تے سوہݨے طریقے نال اگلی نسل کوں پُجسی اتنا اوندے کیتے اگوں دا رستہ سکھا تے سُوکھا تھیسی - ہݨ جے تساں چرخہ اپݨی دھی کوں ڈاج وچ ڈیو تاں اونکوں کتھاں چاکے ٹرسی - ہݨ تاں محض اسفیلیں تے رکھیا ہویا ڈسسی یاوت شاعری ہے چ کہیں لطیف علامت دے طورتے نظر آسی - پر چرخہ ساڈے اجتماعی لاشعور ہے چ زندہ راہسی - اے ڳالھ تاں طے ہے جو بندے دا سکھݨ دا عمل تاں ہمیشہ راہسی تے سکھݨ دی تعلیم ہے چ تاریخ لکھݨ دی شامل راہسی تاں ریت وی کہیں نہ کہیں شکل ہے چ ٹُری راہسی - شرط اے ہے جو بندہ اے سیارہ نہ چھوڑ ونجے - تاں کیاوت اے ریت نہ ٹُرسی ؟

بندہ اپݨے ماضی نال اپݨی ریت دے حوالے نال جڑیا ہوئے - چونکہ ساڈے کولوں " عبرانی روایت " زیادہ مضبوط ہے ایں واسطے اساں بندے کوں ول مٹی ہے چ پور ڈیندے ہیں - مٹی دی امانت ولا مٹی کوں ڈے ڈیندے ہیں - ساڑݨ دی روایت ہݨ ساڈے کولوں مک ڳئی ہے - ایں واسطے ساڈی نویں شاعری ہے چ سواݨ دا لفظ ورتیجݨ مک ڳئے - قبر ہݨ ساڈے اجتماعی لاشعور وچ کلھی رہ ڳئی ہے - مسواݨ ہݨ لغت وچ لالسکی 'لغت وی دراصل لفظیں دا قبرستان ہے -

ڳالھ کہیں ٻئے پاسے ٹرڳئی ہے - اساں ڳالھ پئے کریندے ہاسے روایت دی تے روایت دی ساڈی جمالیات دے وݨ تݨ ہے چ بھوں وڈا رول ادا کریندی ہے - روایت دا سب توں وڈا سمبندھ شاعری نال ہے -

اپݨے وݙوݙیریاں دیاں تمام کامیابیاں جیڑھیاں جیوݨ کوں سوہݨا تے سکھا کرݨ وچ انھیں حاصل کیتن، انھیں کوں اڳلیاں نسلاں تئیں پچاوݨ ءِ چ جیڑھا رول شاعری داءِ او ٻئے کہیں فن دا نہیں ۔ موسیقی، مصوری تے ٻئے باقی فنون گنگے ہوندے جیکر انھیں دے پچھوں شاعری نہ کھڑی ہوندی ۔

شاعری دا روحانی پہلو :۔

کہیں حد تئیں اے ڳالھ اساں سمجھݨ ءِ چ کامیاب تھئے ہیں جو سنڄھپ بندے دا روحانی مسئلہ وی بݨدے ۔ کئی بھوں ودھیا عطر تیل آلی کپی وچ پا کے کہیں کوں پیش کیتا ونڄے تاں اوندی خشبودی خاصیت تاں اونویں راہسی پر پیش کرݨ آلے کوں اتنی خشی نہ تھیسی جتنی جے او کہیں بھوں سوہݨی شیشی وچ ݙتی ویندی ۔

خوبصورتی ، تناسب تے توازن محض اکھ دا مسئلہ نہیں بلکہ پورے آدمی دا مسئلہ ہے ۔ آرٹ یا شاعری کئی فلسفیانہ آدرش نئیں رکھدے تے نہ اے شاعری دا مسئلہ ہے ۔ اونویں تاں شاعری نہ پڑھیے بغیر وی زندگی گزر ویندی ءِ تے بھوں سارے بندے اینکوں وادھو وی سمجھدن تے اپݨے دعوے ءِ چ او اتنے غلط وی نئیں ، کیوں جو اساں ہر چیز نال اوندا افادی پہلو اپݨے اڳوں رکھیا ہویا ہوندے۔ عقل تے دلیل جیڑھی شے کوں چنڳاں سمجھدی ءِ ، اساں او ڳالھ من گھندے ہیں ۔ ایہا ڳالھ ءِ جو تمام مذاہب دی بندے کوں کجھ بشارتاں ݙتیاں ہوئین تاں اساں انھیں کوں من گھندے ہیں پر زاہد تے عابد لوک اپݨی عبادت وچ کݙاہیں کݙاہیں اوں مقام تے پُڄ ویندن جو انھیں کیتے اڳوں دا کئی وعدہ یا بشارت عبادت دی ترغیب نئیں بݨدی ، بھل جو انھیں دی ذات دے عرفان دا سبب بݨدی ءِ ۔ " شاعری جزو نیست از پیغمبری " شاید ایہو جہیں موقعیں واسطے آکھی ڳئی ءِ ۔ عرفان ذات دے ایں سفر ءِ چ شاعری دی لوڑ پوندی ءِ۔ او سفر معین الدین چشتی کوں درپیش ہووے یا عثمان ہارونی کوں

" نمی دانم کہ آخر چوں دم دیدار می رقصم " نہ جانڑیں ہوئیں وی نچݨ زندگی دی کہیں مادی تسکین دے حصول دا سبب کائے نی ۔ ناچ ݙیکھݨ آلے دے نال نال نچݨ آلے دا وی تاں کئی مسئلہ بݨدا ہے جیڑھا اونکوں نچݨ تیں مجبور کریندا پئے ۔ یقیناً اے اوندا کئی روحانی مسئلہ ءِ ۔ کئی اینجھی ڳنڈھ جیڑھی نئیں پئی کھلدی ۔ کئی اینجھی ترنگ ءِ جیڑھی اونکوں نچݨ تے مجبور کریندی ءِ ۔ ایہیں ترنگ ءِ چ او

چھدیں ہوئیں اپݨی ذات دی کہیں اہنجھیں چھپی ہوئی خواہش دی تسکین چاہندے جڈھاں اوکوں عقل تے دلیل سمجھا نہیں سگی ۔ سائنس دی ݙتی ہوئی کئی مادی سہولت اوکوں خشی نہیں ݙیندی تاں وت اوکوں اپݨی ذات دے اندر جھاتی پاوݨی پوندی ہے تے او کتھاہیں بھوں جھلکے تے گجھیں زمانیں ءِ چ اپݨی کہیں ادھوری خواہش کوں لبھݨ دی کوشش کریندے ۔ گھپ اندھارے ءِ چ ݙیکھݨ دی خواہش ------ کیا ایں خواہش دے پورے تھیوݨ دا کئی عملی ذریعہ ہے ؟

سیاݨے آہدن جو تہاݙی ادھوری خواہش ہمیشہ ادھوری راہسی ' اوندے پورے تھیوݨ دا ویلا اوہو ہا جڈھے ویلے او خواہش جمی ہئی ۔ تے ہݨ اے ادھور ہمیشہ اوندے نال راہسی ۔ اساں قصہ کیوں سݨدے ہیں ؟ قصہ گھتݨ ساکوں کیوں چنگاں لگدے 'کیوں جو اساں کہیں ویلے وی کلھے نِسے رہݨ چاہندے ۔

چپ ساکوں ݙریندی ہے ۔ چپ ساݙے اندر دے بھو باہر کڈھ آندی ہے ۔ اندھارا ساکوں اپݨے چدھار کنوں انج کر ݙیندے ۔ اساں ہک ٻئے دے نال ایں واسطے وی جڑیے راہندے ہیں جو اساں موت کولوں ݙردے ہیں ۔ اے ڳالھ کتھاہیں ساݙے لاشعور ءِ چ بہہ گئی ہے ۔ جیکر اساں اپݨے ساتھ کنوں وچھڑ ڳیو سے تاں ساکوں بلائیں کھاویسن ۔ ہݨ ایں ݙر یا بھو کئی شکلاں بݨا گھدیئن ۔ وچھوڑا وی اوندی ہک شکل ہے ۔ پر کئیں کنوں وچھوڑا .... ؟

اے ہک سوال ہے ۔ ݙوجھا سوال موت دا ہے ' فنا دا ۔ تمام مذاہب ایں خوف کوں دور کرݨ دی بھوں کوشش کیتی ہے پر بندہ فنا دے خوف توں نکل نئیں سڳیا ۔ او اپݨی بقا دے بھوں حیلے جوڑیندے ' اوندی اپݨی نہ ہے ی سہی ' چلو اوندے ناں دی بقا ' اوندی نسل دی بقا ۔ کتنے لوک ہن جیہڑے ایں یقین نال مردن جو اساں امر تھی ڳئے ہیں ...... ؟

آدم کنوں ایں دم تائیں اساں اوں جنت کوں لبھدے ودے ہیں جیہڑی ساکوں ایں سارے بھو کنوں بچا گھنسی ...... !

اساں ایندے کیتے کتنے ہاݨ مریندے ہیں تے اوندے نتیجے ءِ چ اساں کیا تھی ڳئے ہیں ۔ فطرت دی اے ساری پر اسراریت کتھاہیں ساݙے اُتے کھلدی کھڑی ہے ۔ ساݙی بے بسی ' جبر تے اختیار دے سارے مسئلے وی دراصل اوں ازلی بھو دا حصہ ہن ۔ جنت ' وصل ' وچھوڑا سب دی ہکو ہے ی وجہ ہے ۔

ساڈے گزریے ہوئے تے آوݨ آلے کل دے درمیان جھڑا اج دا پل ہے۔ ایہو ہی ساڈا جیوݨ ہے۔ اینکوں اپݨے آوݨ آلے تے گزریے ہوئے کل نال کینویں جوڑیندے ہیں ایہو ہی ساڈی زندگی کرݨ دا پا ہے۔ ایں ہک پل دے کتنے تقاضے ہن، ساڈے تن دے تقاضیں کنوں اگے...... ہک لمبے پندھ دے پاندھی وانگ، پندھ جھڑا لمبا وی ہے تے اَݨ ڈٖٹھا وی۔ اینکوں روٹین کے تاں رنسے گزار سگدے۔ پر ایں سچ کوں منݨ واسطے وی اساں تیار کوئی نی۔ جو جتھاں ایندا انت تھیندے بس اتھاہیں اساں پُڄݨے۔ تمام مذاہب تے آدرش ایہو کجھ ڈٖسیندن۔ اساں اینکوں منیندیں ہوئیں وی ایں ڳالھ کوں نئیں منیندے، ایں انت کنوں ڈٖردے ہیں۔ ساڈے اندر کتھاہیں شک ہے۔ کئی ڳالھ حالی تئیں پردے وچ ہے۔ اساں اپݨے خوابیں وچ اپݨے خیالیں وچ آوݨ آلے کل دے بارے سوچیندے ہیں۔ اوندے گزارݨ دے منصوبے بݨیندے ہیں۔ کڈٖاہیں ول گزریے کل دو ڈٖیہدے ہیں۔ تاں ساکوں لگدے جو ول پچھوں تے ول ونجوں، او ویلا ساکوں ہکلاں مریندے۔ اساں خوابیں وچ اگوں دی کہیں سک دا اظہار کریندے ہیں۔ تاں وی اے کڈٖاہوں گزریے ہوئے ویلیاں دے وچ لبھدی ہے۔ یعنی ہک تانگھ ہے، ہک سک جھڑی ساکوں پچھوئیں سڈیندی کھڑی ہے۔ اساں اپݨے ایں نسٹلجیا کوں کڈٖاہیں پراݨے گیتیں وچ لبھدے ہیں۔ کڈٖاہیں کہیں ملدے جلدے جائیں کوں پینٹ کر کے اساں ایندا اظہار کریندے ہیں۔ تے اساں اپݨے کل کوں کہیں نہ کہیں طراں اپݨے اج نال جوڑݨ چاہندے ہیں۔ بعض اوقات اساں اپݨے آوݨ آلے کل دے سدریں نال جوڑݨ پئے ویندے ہیں۔ تاں اینویں ساکوں ہک لمحے دے ہزارویں حصے ہے چ او جنت نظر آندی ہے جیندے ہے چوں ساڈے ڈٖاڈٖے کوں کڈھ ڈٖتا گیا۔ ہک لمحے دا روحانی تجربہ پورے آرٹ دی بنیاد ہے۔ اتھاہیں اونکوں تمام صحیفیں دی سچائی دا یقین تھیوݨ پئے ویندے۔ اتھاہیں اونکوں اپݨی صلیب وی عیسیٰؑ دے مونڈھے تیں لبھدی ہے۔ ممکن ہے بعض لوکیں کیتے اے گمراہی ہووے۔ او مذہب کوں اوندے صحیفیں کوں منیندا وی نہ ہووے۔ پر اوندے کیتے وی اوں لمحے دے ہزارویں حصے دی سچائی دا یقین ہوندے۔ رقص کوں نہ ڈٖیکھݨ آلا بندہ وی سچا تھی سگدے۔ پر کھل کے نہ نچ سگݨ دی لذت دا شاید اونکوں کڈٖاہیں وی اندازا نہیں تھی سگدا۔ شاعر کوں جادوگر آکھݨ آلے وی "سبعہ معلقات" دے مقابلے وچ کئی اوں کنوں وڈٖی آیت کوں ہے ہی کعبے ہے چ ٹنگݨ دی اجازت ڈٖے سگدے ہن۔ شاعری دا

سچائی دا اتھوں وݙا اظہار تھیا کیا ہوسی۔

ہا' البتہ اے سیاݨے دا مسئلہ ہے جو اگوں شاعری دی کیا شکل ہوسی۔ کیوں جو آوݨ آلے کل دے خاب وی تاں اتنے سدھے سادے کائے نہ ہوسن۔

اے ڳالھ جو شاعری اپݨے اندر کئی وݙا آدرش رکھدی ہے یا کہیں ٻہوں وݙے مقصد کیتے شاعری کیتی ویندی ہے تاں ایں ڳالھ دا حالی تئیں فیصلہ نی تھی سڳیا۔ سارے سیاݨے ایں ڳالھ دے حق وچ کائے نی جو شاعری کوں کہیں مقصد دا حصہ ہووݨا چاہیدے۔ بہرحال جے کئی شاعر اے سمجھدے جو اوندے اُتے کئی ٻہوں وݙی ذمہ داری ہے تاں وت ساکوں اوندے تے اوندے ایں مقصد نال کئی غرض کائنی۔ جے او شاعری کنوں کئی سیاسی کم گھنݨ چاہندے تاں او سدھا سدھا سیاست دان کیوں نئیں بݨ ویندا۔ کیا شاعری 'آرٹ بذات خود کئی مقصد نئیں؟

بہرحال ایندے اُتے وی ساکوں اعتراض کرݨ دی اے جیڈی لوڑ کائنی کیوں جو آرٹ دا کم جے بندے دے اندر دیاں ڳنڈھیں کھولݨ ہے تاں کئی یقین کئی بشارت تاں اوں ویلے وی موجود ہوندی ہے جیڑھے ویلے کئی شاعری کریندا پیا ہوندے۔ سارا آرٹ ایں یقین تے بشارت داناں ہے۔ ایندے پچھوں اوندی طلب کتنی سچی ہے۔ ایہا طلب ہی شاعری دی پرکھ ہے تے ایہا طلب ہی شاعری دی لوڑ ہے۔

خواجہ غلام فرید

شفیق الماس ـ لودھراں

خواجہ غلام فرید سرائیکی وسیب دے جاݨو سُڃاݨو شاعر ہن ـ بلکہ اے وی آکھیا ونج سڳدے جو موجود سرائیکی ادب دی بُنیاد ہن ـ اور بُنیادی طور تے صوفی منش شاعر ہن تے تصوف ءِ ج ابن عربی دے نظریہ وحدت الوجود دے قائل ہن ـ انھاں دی شاعری وچ جابجا اللہ رب العزت دیاں شاناں دا ذکر ملدے ـ عشق حقیقی دے مرتبے تے فائز تھیوݨ پاروں او اپݨی نظر نال جو کجھ وی ݙیہدن ـ اوندے وچ انھاں کوں رب سوہݨے دا جلوہ ݙسدے تے ایہا ڳالھ انہاندی شاعری دی اساس ءِ تے انھاں دی شاعری کوں نویکلا روپ ݙیندی ءِ ـ مثال دے طور تے انھاں دے اے شعر ملاحظہ کیتے ونجن تاں انسان اے محسوس کرسڳدے جو اے شعر آکھݨ ویلے شاعر سرور تے لطف دے کیݙے مزے گھندا پیا ہوسی ـ

بݨ دلبر شکل جہان آیا
ہر صورت عین عیان آیا
کل وچ کل شے ظاہر ہے
سوہݨا ظاہر عین مظاہر ہے

خواجہ غلام فرید دی شاعر عشق حقیقی دا مظہر ہے ـ ذات الٰہی نال انھاں دا عشق ایڈا ہا جو او سوائے محبوب حقیقی دے ٻی کوئی شے ݙیکھݨ واسطے تیار نہ ہن ـ بلکہ انھاں تاں آپݨے عقیدتمنداں کوں وی ایہو درس ݙتے جو او مظاہر فطرت ءِ چ خالق حقیقی دا عکس محسوس کرن تاں جو انھاں دا اپݨے رب نال حقیقی تے پکا سانگا جڑ ونڄے ـ انھاں دی اے کافی سݨݨ دے ویلے طالب حق دنیا دی حقیقت بُھل کراہیں ذات باری نال تعلق محسوس کریندے ـ

ہے عشق دا جلوہ ہر ہرجا
سبحان اللہ سبحان اللہ

روہی ایمن ، تھل دے چارے
جتھاں بروچل کروں نظارے
گگڑے ٹبڑے رہن کوہ طور

روہی نال محبت دا ہک بیا انداز انہاں دی شاعری وچ مختلف ریتاں دے حوالے نال ملدے۔ خاص طور تے روہی دی ثقافت دی جھلک انہاں دے کلام ءِ چ واضح طور تے ڈِٹھی ونج سگیدی اے۔ حوالے دے طور تے اے کافیاں آپنڑے اندر لطف دی ہک عجیب کیفیت رکھدین۔

وچ روہی دے رہندیاں نازک جٹیاں
آئے مست ڈیہاڑے ساونڑ دے
آ چنڑوں رل یار پیلوں پکیاں نی وے

روہی دے حوالے نال خواجہ صاحب دی شاعری کوں جتنا وی پیش کیتا ونجے گھٹ اے۔ کیوں جو انہاں دا جم پل تے حیاتی دا عرصہ اتھائیں گزران ریہا۔ تھوں انہاں کوں نہ صرف اتھوں دے انساناں نال رل مل رہنڑ دا موقع ملیا بلکہ اتھوں دے ڈھور ڈنگر تے ڈوجھیاں جانوراں نال وی وہ پوندا ریہا۔ خواجہ صاحب نے اپنڑی شاعری وچ موقع دی مناسبت نال انہاں دا ذکروی خوب کیتے جیویں جو۔

تلڈڑے چیکن ، بگیرے گھوکن
جرکاں ترکھاں لونبڑ کوکن
بگوہیں شوکن ، سانھے بھوکن
نانگیں دی شوں شوں ہِے یار

یا

سہنس چکور ، چنڈور پپیہے
شاغل گیت سناونڑ دے

خواجہ صاحب دی و چھوڑے دی شاعری اُتے وی روہی دی ثقافت دا اثر ڈِسدے۔ انہاں دی و چھوڑے دی شاعری دی سب توں وڈی خصوصیت میڈے خیال موجب اے وی ہِے جو انہاں ایندے وچ

باوجود یکہ خواجہ فرید صوفی شاعر ہن پر انہاں دی شاعری وچ اوں ویلے دے حالات ' حب الوطنی ' خود داری تے روہی دی پسماندگی بارے بھوں کجھ ملدے تے انہاں دی شاعری رسماں رواجاں تے ریتاں دا مجموعہ وی ہے ۔ خواجہ فرید نے اپݨا ذریعہ اظہار صرف سرائیکی زبان کوں نی بݨایا بلکہ ہندی' سندھی' پنجابی' اردو' عربی' فارسی دے الفاظ تے مصرعیاں دا استعمال انہاں دی شاعری کوں چار چند رلا ڈیندے ۔

نواب آف بہاول پور' خواجہ فرید نال خاص عقیدت رکھیندے ہن ۔ خواجہ صاحب وی انہاں واسطے ہمیشہ دعا گو رہندے ہن ۔ پر خودداری تے جذبہ حب الوطنی دی وجہ توں او ریاست اتے انگریز مشیراں دا تقرر اپݨی آزادی اتے شب خون سمجھدے ہن ۔ ایں ڳالھ کوں انہاں ایں طرح نواب آف بہاول پور کوں سمجھائے ۔

صبح صادق خاں صاحبی ماݨیں
پاسرے ڳانے گاݨھیں
سہجوں پھلوں سیج سُہاتوں
بخت تے تخت کوں جوڑ چھکاتوں
اپݨی نگری آپ وساتوں
پٹ انگریزی تھاݨیں

خواجہ صاحب دی وطن نال محبت دا اظہار انہاں ڳالھیں توں وی تھیندے' جو انہاں اپݨی شاعری وچ دھرتی دا ذکر مختلف حوالیاں نال کیتے ۔ روہی تھل دمان دیاں محرومیاں دا ذکر ایں انداز وچ کیتے جو انہاں محرومیاں اندر وی ہک حسن پیدا تھی ڳئے ۔

تھیاں روہی مینگھ ملہاراں
کل گل گلزار بہاراں
وچ ہوندیاں گھنڈ تنواراں

ویب دے استعمال تھیوݨ آلے زیورت ہار سنگھار دا وی ہک نقشہ سامݨے آندے - ایں پاروں نہ صرف و چھوڑے دی کیفیت واضح تھئی ہِ بلکہ قاری کوں روہی دے مروّجہ (اوں دور وچ) زیوراں توں وی آگاہی تھیندی ہِ - ایندی مثال تلویں شعراں وچ ݙٹھی ونج سڳدی ہِ -

بولا بینسر کس نوں پاواں
ڈھولݨ کھتم نامنظور

یا

جئیں ݙینھ دیاں دل لگڑیاں تانگھاں
اُجڑیاں سُرخیاں ، مہندیاں مانگھاں
بولے بینے بینسر چور

یا

بھاگ سہاگ سُنجی توں رٹھڑے
ہار حمیلاں گانے ترنڑے
ٹوٹے بانہہ چوڑ یلی وو یار

مکدی ڳالھ اے ہِ جو خواجہ غلام فرید دے کلام کوں کئی حصیاں وچ ونڈیا ونج سڳدے تے ہر حصے اُتے کئی کئی کتاباں لکھیاں ونج سڳدن - خاص طور تے اے عنوانات تاں خواجہ فرید دی شاعری دا لازمی حصہ ہن - مثلاً وحدت الوجود ، حسن ، عشق ، معرفت ، تصوف ، وچھوڑا ، رجائیت ، دھرتی نال پیار ، روہی دی ثقافت ، اللہ تے رسولؐ نال عشق ، بزرگان دین نال محبت ، خودداری دا تذکرہ انہاں دی شاعری وچ جاء جاء تے کھِنڈیا پے - صرف ایں ڳالھ دی ہݨ لوڑ ہِ جو کئی ایہو جیہاں بندہ ہووے جیڑھا انہاں موضوعات اتے کھل تے لکھے تاں جو ساݙی موجودہ تے آوݨ آلی نسل تئیں خواجہ صاحب دے کلام دا صحیح مفہوم پُج سڳے تے او ایں کلام وچ لکے ہوئے پیغام کوں سمجھݨ جوگے تھی ونجن -

سیت دے رودھے

عبدالباسط بھٹی

رہیں ساونڑ دی ڳالھ ءِ ' مست ڈیہاڑا ہا۔ اسمان تے بدلے 'پورب ماڑ ڈکھنڑ دے۔ کلے بھورے سوسو ونڑ دے۔ پھینگ پھینگ مینہہ' وا پورب دی گھلے' ٹھڈڑے جھولے کوئل بولے' ڈیوے رولے 'چھڑوا ڳے جھڑ ہک ونجے ہک آوے۔ لحظہ گڈ تھیوِن پل ءِ چ کانو کان۔ گڈ تھیون تاں دھوں اندھار کار کان تھیون تاں پر کھرا 'ول ایں تھیا جو بکروال آکٹھے تھئے' کجیسے' ول ول کجیسے تے رج رج وسے۔ ٹھڑی روہی 'ٹوبھے تار متاراں' تسے ٹبے 'ٹبیاں دے تن پسے' سوکاں خنکی چاپی رونق آئی۔

میڈی منڈھ لادی عادت ءِ 'ساونڑ لگے رت سہانی ہووے' مستانی ہووے ' مینہہ وس پووے 'پورب گھل پووے تاں میں گھر نہ بہساں۔ میکوں ملنا ہووے تاں ٹبیاں تے آملو۔ محبوب سوار ہوندے ۔رنی رنی ریت ' ریت تے ٹردے ساونی چھلے' ساوے پیلے لال تے نیلے۔ کھپوں لائی تے لانے من بھانے ۔ کرینہہ تے مورے دھوتے پوتے ۔اکھیں ٹھارن من کوں بھاون روح رچاون ۔ واہ قدرت دے رنگ۔

گذریل ڈینہہ دی ڳالھ ءِ ۔ ساڈی وستی ساونڑ وٹھے تے رج دٹھے ۔ تھل چتر انگ باغ بہاراں' روہی ریت دے کنڈے لگرے پیلیاں ناں بہاراں۔ مولا ماڑوسایا۔ دل خوش نہال ۔ جھوکاں آباد تے شاد ۔ مال مست مدام۔

میں کلہا سب توں اُچے ٹبے دی ٹوشی تے بیٹھا ہم ۔ مینہہ کھڑ گیا ہا پر مست ہوا دے جھولے انوین ہن ۔ جے تئیں دید پوندی نظر دیندی نکڑے نکڑے ٹوبھے چھوٹے چھوٹے ڈھورے ۔ مٹی دیاں مہکاراں ۔ مستی مستی جو کوئی سدھ نہ پووے ۔ ہک واری بکروال ولا ولیے ۔ جھڑ گجیا ۔ دھرتی ہلی ۔ کالے رن بدل رسرتے آئے 'پر سرتوں لنگھ ڳئے۔ کہیں بے گوٹھ ۔ میں موسم دی مستی ءِ چ مست قدرت دے نظاریاں ءِ چ گم بیٹھا ہم ۔ کیا ڈیہداں میں جو میڈے نکے لا دانگی رحمنڑ نائی میڈے سرتے آیا کھڑے۔ رحمنڑ کیا آیا جیویں بلہنڑ میڈے اگوں آگیا ہووے ۔ اوہے ٹبے اِوہے جانہیں جتھاں چاریاں بکریاں تے

گائیں۔ میں حیران تھیم رحیمݨ دا منہ تکھا ہویا۔ ڈکھارا تے موجھا۔ ابجھاں مونجھا جو میں کڈاہیں او نکوں ایویں نہ ڈٹھا۔ میں اٹھی بھاکل پاتم تاں او ڈسک پیا۔ "خیر تاں ہے کاکا؟"

میں پچھا تاں پر پر ہنجوں۔ میں کنڈ تھپی حوصلہ ڈتا۔ تاں اوں میڈے منہ دو ڈٹھا پر سنگ ءِ چ گولے کیویں بولے۔ رحیمݨ دا حال حویلا وی سنڑن میڈے نکے لا دا ہنگی' ہکے چولے دا چیلا۔ اجکل سارے موضعے دا نائی آپ دی نائی پیو ڈاڈا دی نائی۔ساڈی وستی ہکا۔ ساڈا گھر اپݨا پر رحیمݨ دانہ کوئی رڑ نہ تاڈا نہ کھوہ نہ کھاڈا۔ اپݨا نہ پیو مادا۔ تریجھی پیڑھی زیلدار دے رقبے ءِ چ بیٹھی ءِ۔ ساڈا بلپݨ گڈ گذریئے۔ رحیمݨ چار ڈہاڑے سکول وی آیا ہا پر بھج گیا۔ اساں کٹھے گچھاں کھیڈیاں۔ جھاہریں ہکلیاں۔ صادق واہ دیاں ساونیاں تے ممدݨ ارائیں دی واڑی ءِ چوں خربوزے پٹݨ اج وانگوں یاد ءِ۔ میڈے اَبّے مسیں دا زمیندارہ تاں چھوٹا موٹا ہا پر گذر گذران سکھی ہئی۔ وس وسیب ءِ چ نک نموز بݨی بݨائی وی ڈھیر ہئی۔ میکوں پڑھائی دا شوق ہاتے ایہو شوق نوکری تئیں گھن آیا۔ ول اساں اپݨے اپݨے روھیماں ءِ چ رجھ گیوسے۔ پر جڈاں وستی اندر ہم تاں رحیمݨ ہرحال ملدا۔ دل نال ملدا۔ نکے لا دیاں یاداں اݨ کھٹ خوشیاں۔ وڈے سن دے عذاب ڈکھ ڈکھڑے۔ ساڈے پیو ڈاڈے دے ڈکھ سکھ سانجھے ساڈے وی رلے۔ ابا انھاں نال کاݨ کتر کھاندا ہا' میں ڈکھے سکھے ویلے رحیمݨ دے کم آندا ہم۔ میکوں چنگی طرح یاد ءِ ساڈی حویلی جڈاں وی کوئی منت منوتی ہوندی 'کوئی پرناں یا طھور تاں رحیمݨ دا ابا نہال سارے کم سنبھلیندا۔ وسیب ءِ چوں کھٹاں بسترے کٹھے کرݨ۔ کانڈھے پچاوݨ' دیگاں پکاوݨ' ول پاتریاں پتروٹے دھووݨ توں گھن نیندر اگاڑݨ تئیں جتا راہندا۔ساڈے ابے دی چنگی راہدی۔ جڈاں چاچا نہال رضا تھیا تاں قل کندھاݨے ابے بہشتی کیتے۔رحیمݨ نکے سن ءِ چ پر نیا۔ ابا مویس تاں ساری کیتی کرتی ایندے سر۔ نکے نکے بال گھر چڑیا گھر۔ روزی اوہا ساری موضعے دیاں حجامتاں تے خط 'صلہ سال دے داݨے تے اللہ جاݨے۔ جیڑھے حال ءِ چ نہال گذاری' یارو! میں تاں ٹبر ءِ چ پے ئیم' چلو ساڈے یار نال تہاڈی جاݨ سنجاݨ تاں تھی گئی۔

میں رحیمݨ دے کماݨے چہرے دو ڈٹھا تاں اوں ٹھڈا شکارا بھر اپݨی ڈکھ وہاݨی سݨائی۔

"بھئی صاحبا! تمیکوں تاں پتہ ہِ ابے دے مرݨ دے بعد کیتی کرتی میڈے سر۔ نکے نکے بال

بھوݨس بھرا وی نال ۔ سوچیم ایں کم ءچوں پوری نی پوندی کوئی ٻئی کاری کراں ۔ ہتھ پیر مار زیلدار کنوں ڈاہ وِگھے مستاجری گھن گھدم ۔ پر سیت ہری قسمت سڑی ۔ کپاہ نہ بݨی ۔ مستاجری دا نوڑ ٻل ءچ ۔ زیلدار نال مکی ہئی ۔ جو مٹھ فصل تے ڈیساں "۔ ایہ تیئیں ڳالھ کر او سوچاں دے گھاݨ ءچ
پھس ٻیا ۔ میں اونکوں گھاݨ ءچوں کڈھیا ہوش آئیس تاں ٻولیا ۔

" مٹھ دی معیاد آڳئی ۔ زیلدار مستاجری دا تقاضا کیتا ۔ میں ٻیگڑ وات آئیم ۔ گھر ءچ نہ کوئی رِچھل نہ پتر ۔ کلے تے کھنگالی ڳاں ہئی ۔ گھر دی لسی ' رکھاݨے توں ووسے پئے ہاسے ۔ زیلدار جو آیا ہک کمتس نہ ہئی ' ڳاں کھول تے راہی ۔ ٻالاں زاریاں کیتیاں ' بھرجائی تنبڑی پیریں پئی پر اوں ہک نہ منی تے ویندا تھیا ۔ بھرجائی تنبڑی سر چاہد ھیا' ٻال رو رو چپ کرڳئے ۔ میں وی سرا ئیم پر لسی کہتے ترس ٻیوسے ۔ ٻال سویلے سویلے منگر چالوکاں دے درتے ونج کھڑن ۔ ایہ کوئی نویں ڳالھ تاں نہ ہئی ۔ پیو ڈاڈے کنوں وستی آلیاں دا نمک کھاندے آئے ہیں پر چار ڈیہاڑے اپݨا دھنولاپی ڈٹھا ہاسے 'رووݨ آوے پر تھیوے تاں کیا تھیوے ۔ ڳاں تلے گابی ہئی ساکوں اوہا بچی ۔ ٻالاں اوندے نال دل چالایا ۔ بچھڑے ٹکر بھنوں تے ڈالا کھوا کاری دے گھاکر کر گابی کوں دہڑ بنا کھڑیونے ۔ ایہ تیار تھئی ' جو ڈیہدیں سک لہے ۔ ٻوری ڳاں آلا ڈکھ بھُل ٻیوسے ۔ سوچیوسے دہڑا جھو ساوی تھئی ۔ کھیر پیسوں ۔ مکھݨ کھاسوں' درتے مٹی دا گھبکار ہوسی ۔۔۔۔ پر ۔۔۔۔۔۔" رحیمݨ ولا چپ کرڳیا سنگ ءچ گولے پھس ٻیونس ۔ ڈکھارا تھی ٻیا ۔ ٻولے ٻول نہ سڳے ۔

"کاکا رحیمݨ جوان بݨ یار ۔ آخر تھیا کیاہِ ؟"

اوں ترُ ترُ میڈے منہ دو ڈٹھا ۔

" کاکا ! تھیوݨا کیا ہا ۔ کل سویلے سویلے زیلدار رڑھ پھردا پھردا درتوں آلنگھیے بھہس' دوئے رحیمݨ آں اے ئر دہڑ کہندی ءِ ؟" عرض کیتم ۔

"مسّیں دا مال ءِ سوہݨا" ۔ فٹ ٻولیا ۔

" بچی دوئے جوان پرسوں چھوہراں دیاں طہوراں ہن ۔ کل برادری دی روٹی ءِ ۔ متاں بھندر کھُٹ پووے ۔ شاباس ایہا دہڑ دیرے تے پچائی آ" ۔

" بھئی صاحبا ! میکوں تاں ککھ سنگھ ٻیا ۔ بت ءِ چ ساہ نہ ریہا ۔ سنوار آڳئے ۔ اکھیں اڳوں

اندھارا' واہ سُنجھی سیت اساڈی - یال گھاہ کرن گئے ہن - وہڑ کھول دیرے پچا ئم - اج نور حضور دے ویلے ساڈی سیت تے کاتی پھر گئی ءِ - "

*

سہ ماہی فراست - بہاولپور

مجلس ادارت رسالہ سرائیکی کے جملہ اراکین ملک کے نامور شاعر و ادیب پروفیسر سہیل اختر کو بہاولپور سے ایک معیاری اور خوبصورت اردو \ انگریزی ادبی رسالہ جاری کرنے پر مبارکباد پیش کرتے ہیں - " فراست " کے پہلے اداریے کا اقتباس پیش کیا جارہا ہے جو سہیل اختر کے عزائم کا آئینہ دار ہے ---(ادارہ)

" ہم کوئی بلند بانگ دعوے تو نہیں کرتے - کوشش کی جائے گی کہ یہ رسالہ قاری کے اعتماد کو بحال کر دے اور ہم اس فورم سے اچھا اور خوبصورت ادب اس تک پہنچا سکیں - ہم کوشش کریں گے کہ " فراست " میں جو تحریر بھی شائع ہو وہ لائق اعتنا اور قابل مطالعہ ہو کیونکہ ادب کی ایک قدر یہ بھی ہے کہ وہ اپنا پیغام اس رنگ سے پیش کرتا ہے کہ وہ قاری کے دل کی دھڑکنوں سے ہم آہنگ ہو جاتا ہے اور پڑھنے والے کے ذہنی افق کو وسعت دینے کے ساتھ ساتھ اسے ایک روحانی سرور و مسرت اور بہجت و انبساط سے بھی ہمکنار کر دیتا ہے - "

(سہیل اختر -- مدیر اعلیٰ)

*

محمد بخش نوروز دی شاعری

فدائے اطہر

ناں محمد بخش ہانے۔ پہلے بخش اتے ول نوروز تخلص رکھیونے۔ بہاول پور دے نواحی علاقے مبارک پور دی وستی کرانی دے واسی ہن۔ ۱۸۷۵ء وچ اتھائیں جمے آتے ۱۹۱۷ء وچ وصال پتونے آتے اتھائیں دفن تھئے۔

غریب ماپیو دے پتر ہن۔۔ بلپݨ اِچ ای یتیم تھی گئے۔ وستی کرانی دے ہک خدا ترسی زمیندار ملاں پیر بخش ہوراں ہمدردانہ طور تے پال سانبھ دا ذمہ چاتا۔ اوں ویلے دے عالم بزرگ حکیم قادر بخش ہوراں کول تعلیم واسطے جلال پور پیروالے بھیج ڈتے گئے۔ حکیم ہوراں کنوں آپ مسیں سعدی دی گلستان ای پڑھ سگئے۔ کیوں جو پڑھائی دا ایہ سلسلہ اگوں دو نہ ٹر سگیا۔ اینڈے بعد انہاں دادھیان شاعری دو تھی گیا۔ حضرت خواجہ غلام فرید دے آکھݨ تے اپݨا تخلص بخش کنوں نوروز رکھ گھدونے۔ انہاں دی سندھی شاعری اچوں نمونے دے طور ایہ ہک ڈوہڑا ڈیکھو۔

شوق شراب محبت دیاں میکوں گھٹیاں یار پلائیاں
درمیخانے وحدت والے تے تے چساں پائیاں
میکوں قرب حقیقی دیاں بھرڈتیاں یار صراحیاں
بخش تنبور تھیا تن سارا جڑاں تاراں عشق ہلایاں

ہک عام روایت موجب نوروز حافظ فتح محمد ہوراں دے ہتھ بیعت کیتی ہئی۔ پر ڈوجھی روایت مطابق او اپݨے استاد حکیم قادر بخش ہوراں دے مرید ہن۔ انہاں دی شادی بارے کئی گھڑیل گالھیں مشہور ہن۔ کیفی جامپوری (سرائیکی شاعری) دے آکھݨ مطابق نوروز سڑی وستی دی ہک نینگر چھوہر کوں پسند کرتے شادی کیتونے۔ جیندی فوتگی پچھوں فقیری اختیار کر گھدونے۔ ہک بئی اکھاوت اے وی ہے جو او وساں ناں دی نینگو نال عشق ء چ ناکامی سببوں حقیقی عشق دیاں پوڑیاں چڑھݨ پے گئے۔ جیرھلے جو اے وی سُنیج ہے جو

انہاں دا شرعی نکاح انہاں دی ہک سکی شرماں جیرھی وساں دی وڈی بھینڑ ہئی نال تھیا ہا۔ اتے اے شادی عشق دے لاگ کنوں پاک ہئی۔ بی بی شرماں وچوں ہک پتر غلام سرور ہا۔ شرماں دی فوتگی پچھوں ڈوجھا نکاح دی کیتا ہانے۔

آپ ہوریں فطری طورتے آزاد منش اتے قلندر صفت آدمی ہن۔ سرائیکی شاعری دا ایہہ دور خواجہ فرید علیہ رحمتہ دا دور ہا۔ بھاویں جو سرائیکی شاعری بیاں صنفاں وچ وی لکھیندی پئی ہئی' پر خواجہ فرید ہوراں دے اگوں سرائیکی دے بے شاعر بے حقیقت تھی تے رہ گئے ہن۔ کیوں جو ایہہ کافی دے شباب دا دور ہا۔ خواجہ فرید ہوراں ایں صنف کوں ترقی ڈے کراہیں فنی اتے فکری اچائی تے پچایا ہویا ہئی۔ ہیں گالھوں ایندا منطقی اثر ایہہ تھیا جو نکاوڈا شاعر آپنڑے ویلے دی ایں مقبول شعری صنف کوں اثر قبولیا اتے ہیں صنف ءِ چ طبع آزمائی کرنڑ لگ پیا۔

ادب دے ایوان ءِ چ ویلے دی ہکا ای اچی اواز ابھردی ءِ۔ اوں سویاں بیاں اوازاں جھکیاں پئے ویندین۔ اتے کجھ دیر بعد اوہے وی ختم تھی ویندین۔ ویلا ہوں فنکار کوں اپنڑے سر اکھیں تے بلھیندے جیرھا خود کوں بیاں کنوں نکھیڑواں اتے منفرد کرڈکھاوے۔ جیندا ادبی قد کاٹھ اپنڑے ہمعصراں کنوں نکلدا ہویا ہووے۔

وقت دے نو نکلے فنکار دے مقلد ویلا گزرنڑ دے نال نال خود بخود مک ویندن اتے انہاں دے فن دیاں لاٹاں مدھم پئے ویندین۔

خواجہ فرید ہوراں دا آپنڑا نو نکلا رنگ ہا' منفرد اسلوب ہا۔ انہاں دی بہوں ساری شاعری دا خلیت دا اظہار ہئی۔ اتے تصوف انہاں داخاص موضوع ہا۔ انہاں دی ڈھاڈ تھی سبھے ہم عصراں ہیئتی اتے موضوعی اعتبار نال خواجہ ہوراں دی تقلید کوں ای فن دا کمال سمجھ گِدا۔ اتے کافی اوں اچائی تے ونج پچی' جیں کنوں اگوں ونجنڑ دے سارے رستے مک ویندن۔ جذبہ' اثر' سوز گداز' تصوف' سوہنڑیاں تشبیہاں اتے دل چھکویاں ترکیباں اوں ویلے دی شاعری دا سنگھار بنڑ گئے ہن۔ قلبی وارداتاں کوں استعاریاں' علامتاں' تلمیحات اتے کنایاں دی اوٹ ءِ چ پیش کیتا پیا ویندا ہا۔ گویا خواجہ فرید ہوراں دا انداز عصری ادب دی روح رواں اتے سنجانڑ بنڑ گیا ہا۔

ایجھے دور ءِ چ جیڑھے جو ہک خاص ادبی تے شعری روایت فنکاراں دے دل دماغ تے اپنا سکہ بلہا چکی ہووے ۔ اوں روایت کنوں ہٹ تے فکری تے فنی اعتبار نال ہک نویں جہت کھوجنا اتے عام شاہراہ کنوں ہٹ کراہیں نواں چھر کا بناوݨ کوئی معمولی ڳال نئیں ۔ ایہہ ڳال بھوں حوصلے اتے وافر تجربے نال ءِ ای ممکن تھی سگدی ءِ ۔ ایندے واسطے بے حد ادبی ، شعری اتے لسانی شعور دی لوڑ پوندی ءِ ۔ اتے سب توں ودھ فن دا عرفان ضروری ہوندے ۔

محمد بخش نوروز انہاں لوکاں وچوں ہن جیڑھے وقت دا پیرا چاوݨ دی بجائے ' وقت کوں اپݨے پچھوں ٹرݨ تے مجبور کر ڈیندن ۔ آپ خواجہ فرید ہوراں دے ہمعصر سنگتی اتے عقیدت مند ہن ۔ خواجہ صاحب دے مصرعیاں دے جواب ءِ چ کافیاں لکھ ڈکھیندے ہن ۔ تھوں دور دے شاعر ہووݨ دے باوجود دی مروجہ شعری روایت کنوں پاسا بچیونے ۔ آپ فارسی اتے عربی دے عالم ہن ' اردو وچ دی مشق سخن کریندے ہن ۔ ایہ شعری اتے لسانی تجربے ہک نواں رستہ کڈھݨ ءِ چ انہاں دے بھوں کم آئے ۔

جیکر اوہ روایت شکنی دی جرات نہ کرن ہاتاں شاید خواجہ فرید ہوراں دا دور کجھ بیا عرصہ باقی رہوے ہا اتے جدید دور بھوں عرصے بعد شروع تھیوے ہا ۔۔۔۔ نوروز ہوریں ہک قادر الکلام شاعر ہن ۔ انہاں شاعری دی ہر صنف کوں اپنائے ۔ مثلاً نعت ' مرثیہ ' مثنوری ' کافی اتے ڈوہڑے وغیرہ ۔

انہاں دی مشہور مثنوی " لیلی مجنوں " ۱۳۱۸ھ دی لکھی ہوئی ءِ ۔ ایں قصے دے شروع وچ حمد ' نعت ' منقبت دے علاوہ ہک قصیدہ وی درج ہِ جیڑھا بہاول خاں عباسی دی شان ءِ چ لکھیا ڳئے ۔ ایں مثنوی دے سبھے عنوانات فارسی عبارت ءِ چ لکھئے ڳن ۔

حمد دے کجھ شعر ڈیکھو ۔

ہے پاک خدادی ذات فنا وچ باہر حدبیان کنوں
او ہِ قائم قیوم سدا بے عیب زوال زمان کنوں
کن فیکون توں کیتی صانع کل تکمیل جہان کنوں
آڈیکھ ' جماد نبات حیواں نوں ہِ کل وزن میزان کنوں
اتھ شمس و قمر فلک نا فارغ نت گردش گردان کنوں

ہر شے ایویں نہ پھیری گردن مالک دے فرمان کنوں

مجنوں دی بے چینی دا نقشہ انہاں لفظاں اِچ چھکے نے۔

سنڑ گالھ نہ پھر جواب ڈیوے سڈ لیلیٰ نام پکار کرے
ایویں شام و سحر ہنڑ لیلیٰ لیلیٰ ناکجھ بیا اظہار کرے
کل کپڑے پاڑ برہنہ تھیا، گل بے شرمی دا ہار کرے
بھج نکھتا باہر شہر توں مجنوں گردس جنگل بار کرے
بہہ اپنڑے حال سٹاوے دل کوں نا کوئی بیا غمخوار کرے
کھڑ مارے کوک کوکاراں مجنوں جاں جاں بدن ازار کرے

آپ دیاں کافیاں دے ڈوں مجموعے "شعلہ دلسوز" دے ناں نال چھپن۔ انہاں کافیاں وچ خارجیت دی بجائے داخلیت دا ڈھیر اظہار ملدے۔ لفظاں دی چُنڑت، ترکیباں دی وُنڑت، تشبیہاں اتے استعاریاں دا درتارا اتے نکھریا ہویا اسلوب انہاں دی انفرادیت دا ثبوت ڈیندن۔ کافی دے اے شعر ڈیکھو۔

لگی جڑ نوک جادی ھِ
نہ اتھ کوئی جا دوادی ھِ
اوہے جِھنگاں اوہے روے
مٹھامنہ کرکے نہ بولے
لکھاں واری بھنم بھولے
قسم اوندی ادادی ھِ
میڈا کوئی حال نہ پھولو
تھیا تن چاک نہ تو لو
اوندے وچ جے رتی گولو
نہ بالکل کئی وفادی ھِ

ہک ہئی کافی دے کجھ شعر ایں ہن۔

سدا دلدار دو ویساں
نہ بے اغیار دو ویساں
آیم صورت ایہا کرتے
رہاں نت یار دے درتے
ڈیساں جندڑی اتھاں مرتے
نہ ول گھر بار دو ویساں
نہ منہ بولے نہ دل ڈیکھے
ایہے ہن شوخ دے لیکھے
لُجھن نت ساہورے پیکے
نکل مُنج بار دو ویساں

نوروز ہوراں آپݨیاں کافیاں وچ قلبی واردات اتے معلامات عشق بہوں واضح انداز ءِ چ بیان کیتیں ـ کافیاں وچ مجازی عشق دا رنگ غالب اتے نتاروں ہِ ـ جذبے دے تادے نال نال لفظاں دے صوتی آہنگ دا خاص خیال رکھئے نے ـ مترنم قافیے اتے رواں بحراں انہاں دے شعری اثر کوں ودھاڑتے ـ

جیویں جو پہلے ڈسیا گئے نوروز ہوراں دا خاص میدان ڈوہڑے ہن ـ آپ دے ڈوہڑیاں دے مجموعے "ڈوہڑہ جات نوروز" دی آپݨی ہک نکھیڑویں حیثیت ہِ ـ جیرڑھے ندرت خیال، شکوہ الفاظ اتے اظہار جذبات دا اعلیٰ نمونہ ہن ـ گویا انہاں دیاں ساریاں فنی خوبیاں ساکوں ڈوہڑیاں وچ مل ویندین ـ نمونے دے طور تے اے ڈوہڑے ڈیکھو ـ

مُونجھ محبت متراں والی کیتے حال فقیرن ، بدن زہیرن
سݨ کے طعنے مہݨیاں دے ہرپاسوں لگدے تیرہن ، لوک شریر ہن
زخم پراݨے ڈکھدیں ڈکھدیں تھی گئے دامن گیرن ، وقت اخیرن
مینہہ ساوݨ دھرتیاں تے کیتے نیر ونیر ہن ضعف شریر ہن
جے ڈوکھے نوروزن ساڈے پھاتے بے تقصیرن ، گل زنجیرن

یاول اے ڈوہڑا ڈیکھو۔

سارے جگ وچ چھکیا ساکوں تیڈی یار محبت
ئے بحر تھل مار رُلایا کرلاچار محبت
اینویں بگل وچ بیڑ گھتیو نے گھتیا مار محبت
ہک ہک در دی خاک تھیو سے اینویں خوار محبت
نوروزا منصور جھیں ئے چاڑھے دار محبت

الغرض نوروز ہوریں آپݨے جذبات دے اظہار واسطے جیڑھاوی سانچہ ورتے اوہ اپݨے طورتے مکمل تے پھواں ہِ اتے موضوع دے مطابق زبان تے بیان دے سارے تقاضے پورے تھئے نظردن۔ او اپݨے ویلے دے ہک جرات مند' روایت شکن اتے منفرد اسلوب دے شاعر ہن۔ جنہاں دیاں متعین کیتیاں ہویاں شعری روایتاں بعد دے آوݨ آلیاں واسطے مستقل ادبی تے فنی روایتاں بݨ گیاں۔

❀❀❀

Saraiki

he language of one fifth of the total (114 million) population of Pakistan. Its home, Indus Valley, is situated in the central part of Pakistan. This regional language is, refore, unique in the sense that it is spoken and understood in all the provinces of country. So it rightly claims to serve as a bridge for mutual understanding and mony in national affairs, tastes and interests.

By promoting "Saraiki". Saraiki Adbi Majlis is, therefore, contributing with the of national glory, and we are proud of it.

New era of activity has set in with the advent of M.A. Saraiki course of studies Islamia University, Bahawalpur (Sep.1989) and transmission of "Rut Rangilari", a. raiki programme from Lahore T.V. Station (April 1990)

We are yet trailing 30 years behind other regional languages such as Sindhi, njabi, Pushto and Baluchi.

News Bulletin in Saraiki on T.V. Screen is the just demand coming from majority and reputed sources should very kindly be granted as a right.

روہی دے ڈو منظر
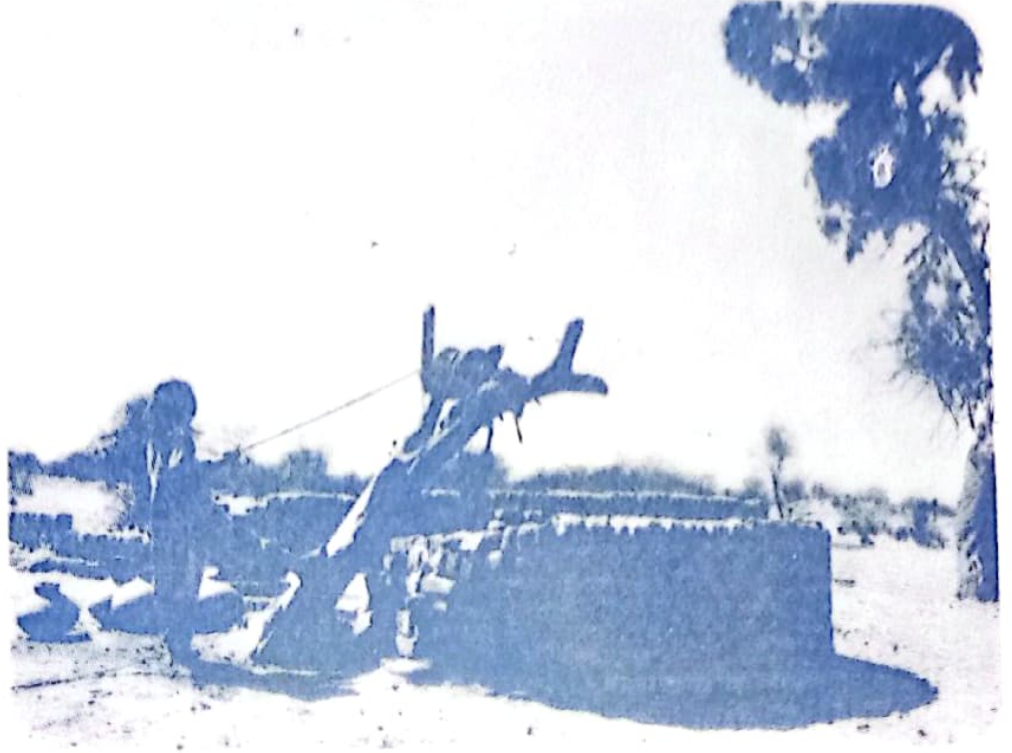
IN MEMORY OF THE LAST CROWNED RULER

Ala-Hazarat, His Highness, Nawab Alhaj General
Sir Sadiq Muhammad Khan Abbasi-V
(G.C.S.I., G.C.I.E., K.C.V.O., LL.D.., N.Q.R.)
Bahawalpur State